

Shakespeare

Shakespearesällskapet
nummer 4 - 2008

Tema: Shakespeare pa film

Shakespeare på film

för oss som bor långt från teatern - och för alla andra

Att se en filmatisering av en Shakespearepjäs är lika spännande som att se en ny uppsättning på teatern. Jag har svårt att tycka att något är riktigt dåligt, utan tänker att det snarare kan vara annorlunda och intressant. Jag vet ... det låter prententiöst, men varför ser man filmer och pjäser över huvudtaget. Jovisst, man ska bli berörd och gripen och allt det där, det kan vara bättre eller sämre spelat och kännas mer eller mindre angeläget, men jag tänker mer på vad filmen eller pjäsen handlar om. Hur pjäser än är, och hur de än framförs, får de mig att tänka på och associera kring de frågor de faktiskt tar upp. Jag kanske inte håller med om olika tolkningar eller uppfattar rollfigurer på samma sätt som regissören. Men precis som i levande livet tänker vi olika och bara det kan vara intressant.

EN STOR FÖRDEL MED ATT SE FILMADE Shakespearepjäser är att många människor över huvudtaget får se dem, speciellt de pjäser som sällan eller aldrig sätts upp på teatern där man bor (om där ens finns någon).

EFTERSOM SHAKESPEARE PÅ BIO är rätt ovanligt, så har dvd-utgåvor av pjäserna, och dessförinnan video, gjort det möjligt för en stor mängd människor att se hur texterna får liv, något som är omöjligt att se när man läser dem. Visst kan man få inre bilder när man läser en pjäs, men när jag hör folk säga att hela pjäsen spelas upp i deras huvud, blir jag skeptisk. Jag skulle vilja se in i en hjärna, som kan hålla reda på rollerna i en pjäs som *Rickard III*, där det är svårt att hålla reda på vem som är vem, till och med när man ser pjäsen på scen. På teater och film finns det mycket som hjälper oss att skilja på olika figurer. Det är enklare att se entréer och sortier, vilka som är på scen, vem som pratar och vem som lyssnar, för att inte tala om vem som står och tjuvlyssnar.

DET HAR GJORTS MASSOR AV FILMER med Shakespeares pjäser som inspiration, ibland förflyttade till annan tid, ibland med helt ny text, men ändå med en handling som är lätt att känna igen om man känner till Shakespeares original.

Förbjuden kärlek är ett populärt motivval, och många filmer hämtar näring ur *Romeo och Julia*, till exempel *Romeo Must Die* (2000, kärlek mellan ungdomar i två maffiagäng) *Romanoff and Juliet* (1961, familjefejd i det kalla krigets skugga), *Romeo and Juliet* 8 (1979, om två förälskade robotar).

I den finska filmen *Hamlet goes business* (1997), har Aki Kaurismäki låtit Helsingör bli Helsingfors och Elsinore slott en gummifabrik. Hamlets far har blivit mördad och mamman har gift om sig, precis som i originalet. De nygifta smider illvilliga planer men Hamlet sitter i styrelsen och äger 51% av aktierna.

Hitta på en egen historia i stället! tycker en del, men jag kan inte förstå varför man inte kan låna av just Shakespeare, när man mycket väl kan låta sig inspireras av myter och legender, ändra om efter egna syften och på så sätt skapa något nytt. Det fanns en tid när det var en ära att bli imiterad, som en hälsning till upphovsmannen.

Shakespeares historier kommer alltid att inspirera. Att vi ändrar syn på tillvaron är ofrånkomligt, och därför är Shakespeares värld inte alltid vår. Vi har en annan syn på livet i många avseenden, men frågorna hans pjäser ställer är desamma. Svaren får vi själva komma på.

Roland Heiel, ordförande

I detta nummer:

Redaktionssida	sid. 2
Shakespeare på dvd och video.....	sid. 3
Shakespeare på Youtube	sid. 3
<i>Get Over It</i> och <i>She's the Man</i> - två collegefilmer	sid. 4
<i>Ronny & Juila</i>	sid. 4
<i>Mycket väsen för ingenting</i>	sid. 5
<i>What I Will</i> - om <i>Trettondagsafton</i> på film.....	sid. 6-7
<i>Othello</i> på the Globe (dvd)	sid. 7
<i>West Side Story</i> / <i>Romeo och Julia</i>	sid. 8-9
<i>Wellkåmm to Verona</i>	sid. 9
Filmer med (viss) anknytning till Shakespeare.....	sid. 10
Shakespeare själv på film	sid. 10
Svenska Shakespearefilmer	sid. 11
Shakespeare på film genom åren.....	sid. 12-13
Olika typer av filmer kring Shakespeare	sid. 14
Fler Shakespeare-filmer	sid. 14
Några filmatiseringar	sid. 15
<i>Kung Lear</i> på Royal Shakespeare Company	sid. 16
<i>Ran</i> - en film (delvis) inspirerad av <i>Kung Lear</i>	sid. 16
Kris i Vädstena.....	sid. 17
Jane Friedmann. Intervju	sid. 17
Shakespeare och kärleken. Intervju med Marcus Nordlund.....	sid. 18-19
Shakespeare just nu och framöver	sid. 20
Michael Hamory upptäcker Shakespeare	sid. 21
Asiatisk Shakespeare	sid. 21
Shakespeare i Sverige under 225 år	sid. 22-23

Shakespearesällskapet

c/o Roland Heiel
Mossen 616
473 97 Henån
073 - 800 50 60
info@shakespearesallskapet.se

Redaktion:

Roland Heiel, Kent Häggglund, Don Mahan
Ansvarig utgivare: Roland Heiel

Bli medlem

Sätt in årsavgiften på pg 133 24 78 - 5
Enskild medlem: 150 kr
Skolor, företag, teatrar mm: 250 kr
Om man är under 20 år: 50 kr
Stödmedlem: 250 kr
Tillägg för adress utomlands: 75 kr

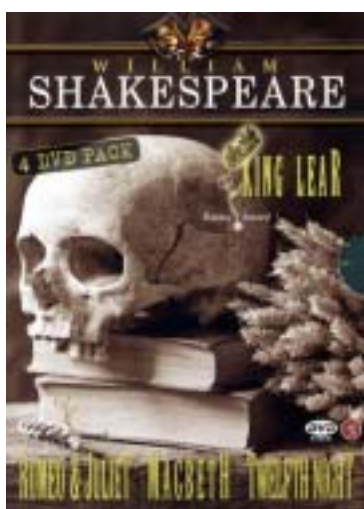
Du får tidskriften Shakespeare fyra gånger per år.

Shakespeare på dvd och video

Många filmatiseringar av Shakespeares pjäser som förut varit omöjliga att få tag på finns nu att köpa på dvd, i många fall dock utan svensk text. En del engelska och amerikanska dvd-utgåvor har dock engelska undertexter man kan välja till.

Videofilmer säljs knappt längre, men man kan ibland hitta dem i butikernas fyndhörnor och på loppmarknader. Man kan ofta även få tag på dvd-filmer till ett lågt pris.

Naturligtvis kan man köpa filmer i

Macbeth (Ian McKellen), *Trettondagsafton* (regi: Branagh, Kafno) *Romeo och Julia* (regi: Joan Kempwelch) och *Kung Lear* (regi: Tony Davenall), svensk text, 79 kr på www.cdon.se

vanliga butiker, som av förklarliga skäl inte har något stort lager av filmatiseringar av Shakespeares pjäser. Men de kan förstås söka och beställa hem.

Numera köper många film på nätet och där finns ett antal sajter med rikt utbud. En hel del av de filmer som nämns i detta nummer finns att köpa i olika nätbutiker. Här följer ett antal sajter, några titlar och prisexempel (porto tillkommer). Inom parentes nämns ibland regissör eller skådespelare, inspelningsår samt pris och sidhänvisning till detta nummer.

MEGASTORE (www.megastore.se)
Macbeth (Polanski, 59 kr, s. 15) *Hamlet* (Olivier, 79 kr), *Hamlet* (Zeffirelli, 79 kr) *Ran* (Kurosawa, 59 kr, s.16).

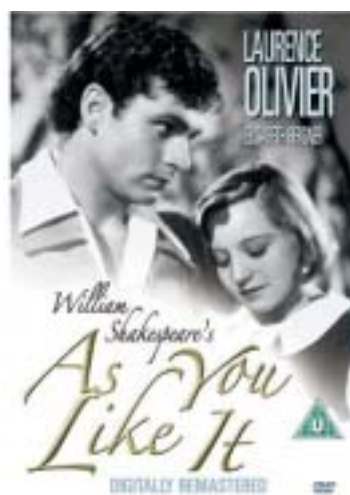
GINZA (www.ginza.se)
The Banquet (99 kr, s. 21), *Hamlet* (Branagh, 99 kr), *Titus* (40 kr, s. 15), *Köpmannen i Venedig* (med Al Pacino, 49 kr, s. 15), *Wellkåm till Verona* (Suzanne Osten, 69 kr, s. 9)

DISCSHOP (www.discshop.se)
Så tuktas en argbigga (Zeffirelli, 99 kr, s. 15) *She's the Man* (59 kr, s. 4), *Get Over It* (49 kr, s. 4), *Romeo Must Die* 69 kr, s. 21), *West Side Story*, (99 kr, s. 8) *As You Like It* (Branagh, 99 kr)

CDON (www.cdon.se)
Henrik V (Branagh, 119 kr) *Romeo och Julia* (Zeffirelli, 139 kr, s. 15), *Mycket väsen för ingenting* (Branagh, 79 kr, s. 5)

AMAZON (www.amazon.co.uk)
Time flies £19.95, s. 10), *The Taming of the Shrew* (Douglas Fairbanks, 1929, £13.02, s. 12), *Looking for Richard* (£3.98, s. 10), *Richard III* (med Ian McKellen, £4.48) *Chimes of Midnight* (Orson Welles, £14.99, s. 12), *Hamlet/King Lear* (Kozintsev, £20.62, s. 13) *Romeo och Julia* (1936, £8.04, s. 12), *Johnny Hamlet*, £8.50, s. 10), *As You Like It* (Laurence Olivier, £9.99)

Text: Roland Heiel

As You Like It (1936) var första Shakespearefilmen Laurence Olivier spelade i. William Walton skrev musiken, liksom också senare till Oliviers *Henry V*, *Hamlet* och *Rickard III*.

För att kunna spela dvd-skivor från vissa länder behövs en regionsfri dvd-spelare. Några exempel: 0 = Regionsfri - går att spela i alla spelare, 1 = USA. 2 = Västeuropa. 3 = Sydostasien. 4 = Australien.

Shakespeare på Youtube

PÅ INTERNET-SAJTEN YOUTUBE kan man idag se en mängd filmklipp från olika verksamheter. Sajten har varit i blåsväder på grund av att censurerat och smygfilmat material lades ut av privatpersoner, ibland med tråkiga följder för de inblandade.

Vad gäller Shakespeare på film finns på Youtube hur mycket material som helst. Från snart sagt varje Shakespearefilm finns klipp utlagda. Mycket är skyddat av upphovsrätten, och Youtube har ibland tvingats ta bort klipp på upphovsmans begäran. Många menar dock att klippen är gratis reklam, att de kan skapa nyfikenhet och sälja hela filmen på dvd, och man struntar därför i att anmäla. Att titta på filmklipp på Youtube är däremot inte olagligt.

MAN HITTAR FILMKLIPPEN GENOM ATT slå på titel eller namn på regissör/skådespelare eller på både och.

Orson Welles har gjort *Macbeth*, *Othello* och *Chimes of Midnight* (en film kring Falstaff-figuren). Utdrag ur alla tre kan man se på Youtube, liksom ur *Voodoo Macbeth*, Welles uppmärksammade uppsättning i New York 1936 med en ensemble av svarta

Stillbild från film med Sarah Bernhardt som Hamlet år 1900.

skådespelare. Från samma år kan vi också se Laurence Olivier som Orlando i *As You Like It*.

Ett roligt klipp är den drygt en minut långa fäkts scenen i *Hamlet* med Sarah Bernhardt och Pierre Magnier. Året var 1900.

A Tribute to Shakespeare on Film heter ett kort hopklipp av ett tjugotal filmer till vacker musik av Patrick Doyles (Nom Nobise, Domine ur slutscenen i Branaghs *Henrik V*).

Förutom filmer finns massor av inspelningar från kreativa människor som på ett eller annat sätt förhåller sig till Shakespeare. Har man inget bättre för sig kan man sitta och förundras hur länge som helst.

Text: Roland Heiel

Get Over It och She's the Man - två collegefilmer

Musikalen *Get Over It* (regi Tommy O'Haver 2001) utspelas på en amerikansk high school. Berkes (Ben Foster) underbara flickvän Alison gör slut. Han är så kär att han inte kan acceptera detta, och gör allt för att få henne tillbaka. När Alison, som är duktig på att sjunga och dansa, går på audition för en musikalversion av *En midsommarnattsdröm* gör Berke det samma. Och kommer med, trots att hans talang är begränsad.

Berke stötts i sina teaterambitioner av Kelly, som är (ett år yngre) lillasyster till en kompis. Eftersom hon spelas av Kirsten Dunst anar man att det nog inte kommer att gå som Berke vill, men att han kommer att bli nöjd ändå. Det händer dock mycket överraskande på vägen dit. Berkes kompisar vill stötta honom i krisen, men gör gång på gång saker som får honom att må sämre. Hans föräldrar, som är sexrådgivare i tv, är plågsamt förstående inför allt han gör.

Mycket av fröjden ligger i musikinslagen. Under förtexterna ligger ett omtumlande sång- och dansnummer bakom den förkrossade Berke. Flera sånger och danser hänger ihop med *En midsommarnattsdröm* och i några drömscener flyter verklighet och pjäs samman. Mitt i premiärföreställningen inser Berke att han är inne på fel spår och tar ett drastiskt beslut.

Även om Kelly skildras som en självständig människa, så är könsrollerna i *Get Over It* tämligen konventionella: de unga männen är de aktiva och drivande, tjejerna mer passiva. I

Ronny & Julia

Filmen *Ronny & Julia* var Sveriges Televisions julkalender år 2000 och dvd:n finns att köpa i Svt:s webbutik, med flera ställen. Den är fem timmar lång och utgår från Måns Gahrtons och Johan Unenges böcker om Ronny & Julia, som i sin tur naturligtvis inspirerats av Shakespeares *Romeo och Julia*. Så här marknadsförs serien: "Ronny & Julia är en tokrolig, romantisk och lite knäpp berättelse som handlar om barnen Ronny & Julia och om mötet mellan deras två väldigt olika familjer. Ronny och Julia

Tiettondagsaftons-varianten *She's the Man* (2006, regi Andy Fickman) är det de unga kvinnorna som driver handlingen och som har de bästa skämten, medan killarna mer är

kuttersmycken. Två av filmens tre manusförfattare stod också för manus till en annan high school-film: *Tio orsaker att hata dig* (1999).

Viola (Amanda Bynes) i *She's the Man* är en fantastisk fotbollsspelare. Men när damlaget på hennes high school Cornwall läggs ned får hon inte vara med i killarnas lag. I samma veva struntar hennes tvillingbror Sebastian att åka till sin nya skola Illyria, för att istället flyga till London och spela rock. Viola klär ut sig till honom och tar hans plats, för att försöka komma in i fotbollslaget där.

She's the Man är ingen sofistikerad film, och nöjet minskas i viss mån av att filmmakarna är extremt okunniga om fotboll: de greppar varken spelets regler eller dess finesser. Men vändpunkterna är många och överröplande. Situationerna är ofta drastiskt roliga, med skämten fokuserade kring könsidentiteter. Slutet är härligt: Viola måste avslöja att hon är kvinna, mitt under en match mellan Illyria och Cornwall. Hennes tränare bestämmer att hon får vara med och spela ändå. Hon slänger sin korta killperuk och lilar vidare med sitt långa hår flygande i vinden.

Efter matchen kommer faktiskt ett slut till. En bal där alla ungdomarna är prydligt uppklädda i aftonkläder. Och det är inte så dumt, det understryker filmens budskap om att allt är möjligt, gränser kan överskridas, människor har flera sidor.

Text: Kent Hägglund

blir snabbt vänner men de båda föräldrarna kommer inte lika bra överens. Föräldrarna går varandra allt mer på nerverna och slutligen vill de inte att Ronny och Julia leker tillsammans. De båda barnen måste träffas i smyg ..."

Berättare är Mark Levensgood.

Några böcker i serien:

- *Ronny & Julia får en hund*
- *Ronny & Julias julklappar*
- *Ronny & Julia längtar*

Text: Roland Heiel

Mycket väsen för ingenting

ett lyckligt slut av Shakespeare låter som en fantasi. Vanligtvis är det tragedi som staplas på tragedi och kanske någon komedi, men de lyckliga slutet är inte det första jag tänker på när jag tänker på Shakespeare. *Mycket väsen för ingenting* bevisar motsatsen, den visar att Shakespeare minsann kunde skriva slut där det goda vinner över det onda. Det låter motsägelsefullt på alla sätt och vis.

Det goda och det onda existerar både i filmen och i vår verklighet. Vi vet att båda sidorna finns och att glädje och vrede står i kontrast till varandra. Utan dessa kontraster fungerar inte Shakespeare och inte livet heller.

Kärleken tillåts blomma både frivilligt och ofrivilligt i filmen, då det finns ett yngre par som tyr sig till varandra och det äldre lite mera omaka paret som likt magneter både attraherar och repellerar varandra. Omgivningen väljer att föra samman det äldre och mer motsträviga paret som egentligen skulle kunna vara varandras motsatser. Jag ser det som ett sammanförande av kärlek, där omgivningen ser det som paret inte insett ännu. Att omgivningen väljer att föra samman paret är också ett tecken på välvilja, de vill se dessa två människor lyckliga. Paret lyckas bli omgivningens belöning.

Det yngre paret får genomgå en mer traditionell Shakespeareprövning som innebär en hel del dramatiska vändningar som testar relationen till det yttersta. Lögn, död och bestraffning är några av vändningarna och som leder till allt ställs på sin spets och förvåras för alla inblandade. Nu vinner det goda ändå över det onda och det blir lyckan som får segra på slutet.

Vändningarna sker även på det personliga planet där två av huvudkaraktärerna genomgår olika händelser som får dem att inse att det finns både brister och förtjänster i alla människor. De kommer till insikt om hur de uppfattas av andra eller hur deras handlingar kan ha påverkat andra. Följaktligen så uppstår möjligheten att förändra sig och att förändra sig till det bättre. Denna möjlig-

het får man sällan i verkligheten, även om man kan komma till insikt, så kan det vara desto svårare att förändra sitt jag i en handvändning.

Jag kan uppleva det som en prövning att de fyra huvudkaraktärerna får visa sig värdiga vinnare av både kärleken och lyckan. De ska inte vinna varandra för lätt, utan de måste komma till insikt och förändring innan de egentligen kan föras samman som man och hustru. Äktenskapsprövning enligt Shakespeare är lite tuffare än den sedvanliga prövningen.

FILMEN BLIR INTRESSANT UR genusperspektiv då den inte är särskilt traditionell eller könsbunden. Det finns en stark och kvicktänkt kvinna som inte följer normen för vad som är lämpligt för en kvinna, utan hon går sin egen väg. Hennes motpol är man och rapp i tungan även han,

Emma Thompson och Kenneth Branagh i *Mycket väsen för ingenting* (1993). Finns att köpa på ex. www.cdon.se (79 kr)

men han väljer att inte heller följa normen, beträffande samhörighet. Ingen av dessa tror på äktenskapet och på denna tid så var äktenskapet en norm för en stor del av samhället. Framförallt så var äktenskapet en sprängbräda för kvinnan, utan man riskerade man att hamna utanför i samhället. Kvinnans uppgift var i många fall att bli hustru och mor.

ÄKTENSKAPET IDAG STÅR SIG INTE lika starkt. Kvinnan måste inte gifta sig och den äldre kvinnan i filmen anser ju inte heller att hon måste gifta sig, även om hon till slut gör det. Idag har kvinnan en annan makt över sitt liv, vilket hon saknade på denna tid. En kvinna på den tiden hade nog svårt att vara särskilt kräsen, men idag går det att vara desto mer kräsen. Samhället har inte något krav på att kvinnan varken ska gifta sig eller reproducera, vilket samhället såg som en självklarhet på Shakespeares tid.

Den äldre kvinnan i filmen framstår därmed som helt före sin tid, hon är frispråkig och hon tackar nej, och hon hävdar rätt till en egen åsikt. Hon är inte rädd för att hamna utanför normen, medan den yngre kvinnan framstår som en mer traditionell kvinna som vill gifta sig ung och som även tror på äktenskapet.

MÄNNEN Å ANDRA SIDAN FRAMSTÄLLS som det svagare könet, de som försöker hitta på saker och lura de andra att tro på saker som inte är sanna. Överlag är männen ganska godtrogna, och de vill gärna tro på det de hör, och de misstänker aldrig att de skulle bli bedragna. Fast när det är männen som står för alla lögnen så misstänker de nog aldrig att de skulle kunna bli bedragna själva.

Att det lyckliga slutet för en gångs skull får segra är viktigt för att människan, nu som då, inte ska tappa hoppet på det goda. Jag gillar tanken på att Shakespeare tror på att det goda finns inom människan med och även om han tycker om att utsätta denne för prövningar, så låter han godheten till slut vinna.

Text: Anna Mälberg

What I Will - om *Trettondagsafton* på film

Jag fick till min glädje uppdraget att välja ut en film baserad på Shakespeare och skriva lite om den. Vad skulle jag välja? Orson Welles svart-vita filmer kanske – eller någon av alla de filmer där förlagan aldrig nämns och handlingen ofta är förlagd till modern tid. Nej, jag valde *Trettondagsafton* i Trevor Nunn's regi. Den visste jag att jag har hemma och den är kanske min favoritfilmatisering... trodde jag. Jag ville minnas att skådespeleriet i den är mindre överspelat än i många andra Shakespeare-filmer. Kenneth Branagh's filmer tycker jag oftast är yviga och ytliga och *Köpmannen* med Al Pacino orkade jag inte ens se klart. Dessa exempel är inte mycket mindre styltiga och tråkiga än de flesta av de gamla BBC-inspelningarna (som jag också sällan orkar se klart). På film borde det vara lättare att följa Hamlets råd till skådespelarna än på till exempel utomhusscener där nyanserna ofta blir lidande när man lämnar den intima repsalen och tvingas prioritera hörbarhet och synbarhet. Men när det gäller just Shakespeare på film så sägas det ofta med händerna i luften och replikerna basunerar ut som av brandvakten.

Låt mig ta ett konkret exempel på grandiot överspel som inte bara blir allmänt, ytligt och tröttnande, utan dessutom obegripligt. Laurence Olivier spelar Shylock¹ i en filmatisering av John Sichel. När han kommer till den berömda replik som oftast används till att få publiken att förstå och kanske sympatisera med Shylock, då vräker han på med en onaturlig sentimentalitet som bara får motsatt effekt. Jag ser att Sir Laurence försöker visa oss en mänsklig Shylock, men hans oäkta spel gör att man snarare tror att Shylock spelar och manipulerar i scenen, vilket säkert inte är avsikten.

I TRETTONDAGSAFTON MEDVERKAR flera av mina absoluta favoritskådespelare: Ben Kingsley, Nigel Hawthorne, Imogen Stubbs, Helena Bonham Carter och Imelda Staunton. Och när jag nu ser om filmen kan jag konstatera att de alla är lika bra som de brukar vara. Men för

övrigt tycker jag att filmen är ... ganska tråkig. Okej, skådespeleriet är bitvis fint och en viss melankolisk stämning lyckas filmen förmedla,

Ben Kingsley (Narren), Imogen Stubbs (Viola), Helena Bonham Carter (Olivia) och Nigel Hawthorne (Malvolio) i Trevor Nunn's *Trettondagsafton* (1996)

men inte så mycket mer. Jag trodde att jag skulle få se en intressantare och angelägnare berättelse med mer intimitet och sprakande liv i ögonblicket mellan människorna i filmen. Men mest är det en storslagen saga, svepande episkt, påkostat i miljö och kostym, massor av statister och kitschig filmmusik (jag hatar musikskvalet hos Branagh). I mina ögon är allt detta utanverk mycket väsen för ingenting.

Det här är verkligen inte min favoritfilmatisering av Shakespeare. *Twelfth night* eller *What you Will* är en pjäs som lämpar sig utmärkt som ett intimt kammarspel som går på djupet och inte bara på bredden. Även om det tack vare skådespelarna finns fina ögonblick, så räcker det inte för att det här ska vara min favoritfilm. Den är inte *What I Will*. Så jag tänkte istället fortsätta skriva lite om varför jag har så svårt att hitta filmatiseringar av Shakespeare som jag tycker gör pjäserna rättvisa, varför det tycks vara svårt att överföra Shakespeare från scenen till bioduken – eller varför de flesta filmer görs på sätt som inte faller mig i smaken.

JAG FÖRSTÅR ATT FILMREGISSÖREN

njuter av att kunna göra allt man inte kan göra på en teaterscen. Shakespeares pjäser är storslagna och frestelsen att göra storslagna filmer av pjäserna tycks oemotståndlig. Film är ett bildmedium och på sätt och vis gör man väl rätt i att fläska på med spektakulära filmatiseringar. Men jag kan inte låta bli att tycka att något går förlorat i allt det visuellt pampiga. När man har möjlighet att visa allt och oftast gör det, kan det lätt leda till att man inte lämnar något åt åskådarens fantasi. Och Shakespeares pjäser är ju magiska bland annat för att det är de fantastiska orden som skapar bilder i åskådarnas hjärnor. Vilken underbar versrad är inte: "få mäktigt verka på er fantasi"! Vidare i prologen till *Henry V* står det skrivet: "Fyll upp med era tankar våra brister, splittra i tusen delar var person, och bilda så med fantasien härar." I filmerna kan man få se härar utan att

¹ I *Köpmannen i Venedig* (1973)

behöva hjälpa till att skapa dem. Det tycker säkert många är maffigt – själv tycker jag att det oftast blir långtråkigt.

MITT IDEAL FÖR FILMATISERINGAR AV Shakespeare (om jag nu minns rätt) ligger nära den *Macbeth* från 1979 som filmades med Ian McKellen och Judy Dench. En cirkel av ljus, omsluten av mörker, närbilder av ansikten, tankar, ord. Intimt, avskalat och enkelt, utan möda spilld på miljöer, kostymer, statishorder. Allt som står i vägen och skymmer dramats kärna är borta, allt som är kvar tjänar syftet att berätta pjäsens historia, utan onödiga dekorationer. Shakespeares ord står i centrum. Orden kan viskas fram med hjälp av filmens närbilder, något man inte kan göra på stora scener. Annars påminner en sådan filmatisering mest om "filmad teater", vilket ofta används som ett uttryck för dålig film.

Ian McKellen och Judy Dench i Trevor Nunn's *Macbeth*, 1979.

Othello på the Globe (dvd)

Att se en föreställning på the Globe i London är en speciell upplevelse. Det var för en sådan teaterscen som Shakespeare skrev sina pjäser, och det märks stundtals tydligt i texten, där man ibland med ord förklarar det som man i filmer i stället brukar visa. Därför tar man oftast bort sådant på film. Man behöver ju inte tala om att man är i skogen, när man är omgiven av träd. Bristen på möjligheter för regissören att skapa effekter på the Globe har fått vissa att avstå från att sätta upp en pjäs där, andra har sett det som en utmaning.

NU KAN VI SE EN HEL FÖRESTÄLLNING från the Globe på dvd, nämligen Wilson Milams uppsättning av *Othello* (2007). Jag såg den på plats och det är fascinerande att återuppliva minnet av den. Denna filmatisering är otexad, men även om man inte förstår allt, så är det intressant att i lugn och ro studera hur man löst olika scener, hur man arbetat med olika roller, med slagsmåls- och fäktningsscener, och hur man använt scenrummet och ett sparsamt möblemang (ett bord, två bänkar, en pall och en säng).

FÖRESTÄLLNINGEN HAR SPELATS IN med flera kameror, vilket gör att man kan se hur scenen ser ut från olika

publikplatser¹. Interaktionen med publiken förekommer inte som i vissa andra uppsättningar jag sett. Man spelar ibland ute bland publiken, som även får fungera som folksamling. Man får också publikkontakt genom att sätta vår fantasi i rörelse. Ett exempel från början av femte akten: Jago och Rodrigo på scen, Jago med en fackla i handen (=natt). Cassio in, fäktas med Rod-

Men kanske är det just filmad teater man ska göra när det gäller Shakespeare. Kanske är Shakespeare så mycket teater att det inte går att göra hans pjäser till något annat än teater?

Min favoritfilmatisering av en Shakespearepjäs låtsas inte att den inte är teater. Den tar vara på teatermagin och teatermetaforerna, den litar på poesin och visdomen i de makalösa orden och på åskådarnas förmåga att själva skapa sig bilder genom att lyssna lika mycket som att se, den litar på skådespelarnas intima samspel och på att deras tankar synliggör rollernas inre processer och förvandlingar. Det är Vad jag Vill. Finns det en sådan film?

Text: Peter Bark

Peter Bark har regisserat *Som ni vill ha det*, *Köpmannen*, *Två ungherrar från Verona*, *New Jersey* och *Othello* för Spegelteatern samt *En midsommarnattsdröm* och *Två ungherrar från Verona* för Teater Periskop.

rigo i mörkret. Vi går med på deras famlande, det blir riktigt komiskt, men skrattet fastnar i halsen, eftersom Rodrigo lönmördas och Cassio såras.

EN DVD AV DETTA SLAG ÄR EN PERFEKT aptitretare inför ett besök på the Globe. Man kan få en aning om hur det kan vara att se en pjäs, även om upplevelsen av att vara där aldrig kan förmedlas på film.

UPPSÄTTNINGEN ÄR BITVIS ROLIG, bitvis riktigt gripande, och man lyckas till och med få mig att önska att Othello inte ska döda Desdemona på slutet.

Och kostymerna! Så vackra! Wilson Milam säger att man inspirerats av Caravaggios (1573-1610) målningar.

Man kan med fördel också använda denna filmatisering av *Othello* som undervisningsmaterial. Den visar på ett utmärkt sätt hur man kan ha spelat teater på Shakespeares tid. Vi får en god bild av scenografi, rekvisita, entréer och sortier, samt av den (som det i alla fall låter) tidsypiska musiken.

Text: Roland Heiel

¹ Det kan man också se på www.shakespeares-globe.org/abouttheglobe/virtualtour

West Side Story / Romeo och Julia

1594-95 skriver William Shakespeare pjäsen Romeo och Julia som skulle komma att bli ett av världens mest kända dramer. I slutet på 1950-talet skrevs en nytolkning av pjäsen, *West Side Story*, som i början av 60-talet blev en filmmusikal.

NÄR JAG VAR MINDRE ÄLSKADE JAG *West Side Story*. jag kunde låtarna utantill och visste varenda dansrörelse i hela filmen. Jag var medveten om att den byggde på *Romeo och Julia*, men när jag nyligen såg filmen för att få en uppdatering slog det mig hur oerhört lik den är originalversionen. Alla figurer och händelser speglar nästan exakt. Bernardo är lika elak som Tybalt, Riff är lika galen som Mercutio och de blir sårade på samma ställe när de dör.

Julia i *Romeo och Julia* har inga vänner och bara sin amma att leka med. Romeo däremot har massvis med kompisar som han hänger med. Amman är, i *West Side Story*, utbytt mot en ung tjej som är tillsammans med Marias bror. Det är väldigt logiskt, då det skulle kännas lite underligt om hon ska haft en amma i New Yorks slum på 60-talet. Maria har även en del tjejkompisar som hon umgås med, men när de ska på dans måste Maria gå och lägga sig betydligt tidigare än de andra.

I SHAKESPEARES ORIGINALVERSION är Julia blott 13 år gammal, något som de flesta regissörer idag ändrar på. Det skulle kännas osmakligt att gifta bort en 13-åring idag, och man skulle se Romeo som ond, då han är betydligt äldre än sin maka. Men om Julia bara är 13 år kan man å andra sidan förstå varför hennes föräldrar och amman är så överbeskyddande, något som kan bli lite löjligt i *West Side Story*, där Maria och Tony är jämngamla.

NÄR JAG TÄNKER PÅ ROMEO OCH JULIA relaterar jag främst till Baz Luhrmanns filmatisering från 1996, med Leonardo DiCaprio och Claire Danes i huvudrollerna. Den filmatiseringen är väldigt trovärdig då Capulet och Montague är två maffiafamiljer. I originalversionen är en gammal

Richard Beymer och Natalie Wood som Tony och Maria i *West Side Story*.

släktfejd orsaken till att Romeo och Julia inte får träffas, och det känns idag lite överdrivet att man skulle gå och döda varandra för en sådan sak.

PÅ SHAKESPEARES TID BLEV KVINNOR aldrig myndiga (om de inte blev änkor). Först var pappan vårdnadshavare och sedan blev maken det (det är därför pappor följer sina döttrar fram till brudgummen i kyrkan vid giftermål). *West side story* visar att de gjort en modernare version men inte tillräckligt. Flickorna som har pojkvänner får härja ute, men de som inte har det (Maria) får vackert stanna hemma. Denna orättvisa finns

än idag. Nu senast lanserades GPS-trosan på marknaden så att männen ska kunna hålla ordning på sina kvinnor.

MEN DET ÄR SVÅRT ATT GÖRA EN modern version av en pjäs som är 400 år gammal men jag tycker att Arthur Laurents (manusförfattaren) lyckats bra. En bra sak i *West Side Story* är att Maria inte dör på slutet. Det visar att Laurents faktiskt kan tänka själv och inte bara sätter upp en modern version av *Romeo och Julia*, utan verkligen skriver något eget. Det visar också självständighet från tjejen sida. Varför ska tjejen

Leonardo DiCaprio och Claire Danes i Baz Luhrmanns filmatisering av *Romeo och Julia*

alltid dö när pojkvännen dör? Varför ska killen jämt och ständigt få sista ordet? Kan man inte någon gång låta tjejen överleva in i det sista? Arthur Laurents vågar göra som så få andra, och det är bra.

Om man jämför *Romeo och Julia* med *West Side Story* kan jag inte säga vilken som är bäst. Det hade i för sig inte blivit någon *West Side Story* utan *Romeo och Julia*, men jag tycker absolut man ska lyfta upp *West Side Story*

som en egen historia, och inte bara som en version av Shakespeares storverk. Dessutom är den ganska aktuell i dagens samhälle. Idag har vi inte så många släktfejder och maffiafamiljer, men däremot tvister mellan svenskar och invandrare. Kärleken är blind, och det värsta tycker jag är att andra ska bestämma vem man får bli kär i och inte. Romeo, Julia, Tony och Maria drabbas alla av att deras vänner och familjer bråkar, medan de själva står utanför. Jag tänker på

kurdiska Fadime Sahindal som för snart sju år sedan mördades av sin familj för att hon hade en svensk pojkvän.

West Side Story är oerhört aktuell idag och en film som man borde visa i alla skolor. Det skulle kunna motverka att gäng som dessa bildas idag, och också visa på vilka konsekvenser sådana gängmotsättningar kan få.

Text: Linn Heiel Ekeborg

Wellkåmm to Verona* - eller *Alla är Romeo och Julia En film om kärlek, lust och längtan mellan äldre människor

I Suzanne Ostens och Erik Uddenbergs film *Wellkåmm to Verona* (2006) är Verona inte en italiensk stad, utan ett äldreboende. Där bor den stroke-drabbade före stjärnregissören Walter (Jan Malm sjö). Han övertalas av värdbiträdet Åsa (Victoria Olmarker) att sätta upp *Romeo och Julia*.

Om filmen har sagts att den är "en kärlek komedi för de äldre", "uppvissning i stor skådespelarkonst" och att "ingen Romeo behöver ta gift, döden är nära ändå."

SUZANNE OSTEN SATTE REDAN 1988 upp pjäsen *Alla utom jag*, som handlade om döden, åldrandet och den komik hon tyckte fanns i det. Tio år senare växte idén fram att göra en film om en äldre regissör som repeterar med gamla skådespelare.

– Mitt eget åldrande har alltid intresserat mig: "Hur gör jag när jag blir riktigt gammal? Håller jag på och repeterar på ålderdomshemmet?"

Suzanne Osten ville med *Wellkåmm to Verona* visa hur en uppsättning av *Romeo och Julia* på ett äldreboende kan göra människor levande, och hur Shakespeare låter oss komma i kontakt med det väsentliga.

– Ett annat utgångsläge för mig var att endast sjukdom skiljer oss åt, men att ålder på ett sätt inte finns; våra olika åldrar bär vi med oss. *Alla är Romeo och Julia* tycker jag är en bättre titel än den filmbolaget trodde på.

SUZANNE OSTEN HADE LÄNGE VELAT göra en film med gamla aktörer, men

Victoria Olmarker och Jan Malm sjö i *Wellkåmm to Verona*. Foto: Nina Wennström

säger att det som vanligt tog tid. Hon berättar att hon filmade med Anita Ekberg i en tidig version av manus, men att det "otaliga reserach, år och bilder senare" blev Jan Malm sjö och Gita Nörby, Erland Josephson och flera av hennes Unga Klara-skådespelare.

Text: Roland Heiel

Så här marknadsförs *Wellkåmm to Verona*:

"På hälsohemmet för 60-plussare möter stroke-drabbade Walter Virginia och blir kär som om det vore första gången. Virginia, som precis har förlorat sin sambo, upprörs av Walters närmast pojkkaktiga inviter. I ett försök att imponera på Virginia sätter Walter upp *Romeo och Julia* med de gamla gästerna på hälsohemmet i rollerna. Walter har problem att minnas på grund av sin stroke men efter hand så växer kärleken i takt med att pjäsen arbetas fram och Walter kan plötsligt se att han kan få både kärleken och livet tillbaka. De gamla lever med en energi och aptit på livet medan de unga mest har ångest över framtiden."

(www.webhallen.com; 69:- + frakt)

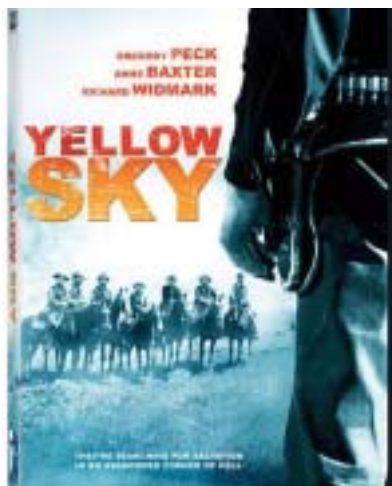

Anne-Lise Gabold, Erland Josephson, Jan Malm sjö och Gita Nörby i *Wellkåmm to Verona*. Foto: Nina Wennström

Filmer med (viss) anknytning till Shakespeare

Otaliga filmer är avläggare till Shakespearepjäser. Här är bara ett axplock: *Att vara eller icke vara* (regi Ernst Lubitsch 1942) är en svart komedi om en Warszawa-teater som spelar *Hamlet*, före den tyska invasionen, och där alla blir motståndskämpar. Den store Shakespeare-skådespelaren Joseph Tura spelas med bravur av den underbara radiokomikern Jack Benny och hans hustru av den stora komediennen Carol Lombard. Mel Brooks gjorde en nyinspelning 1983, den är inte dålig men lyckas varken vara lika rolig eller lika allvarlig som originalet.

Förbjuden värld (regi Fred McLeod Wilcox 1956) är *Stormen*, överflyttad till en fjärran planet i slutet av 2000-talet. Det är en mycket vacker film,

som lyckas förena futuristisk teknologi med en förbluffande konkret freudianism. Man baxnar inför filmens syn på könsroller, men imponeras av att motsvarigheten till Prospero gestaltas som en maktmänniska som har svårt att hålla styr på sina krafter. Detta är helt i linje med tendensen i merparten av 1950-talets amerikanska science fiction-filmer. Men det var först decennier senare som Prospero tolkades lika kritiskt på teaterscenen.

Japanen Akira Kurosawa har omskapat *Macbeth* och *Kung Lear* som samurajfilmer (*Blodets tron* 1957, *Ran* 1985) samt *Hamlet* som kriminaldrama i Tokyos företagsvärld (*Onda män sover gott* 1960).

Thalias hämnare/Theatre of Blood (regi Douglas Hickox 1973) skildrar en Shakespeare-aktör (Vincent Price) som hämnas på de negativa recensenter med mordmetoder som hämtats från olika Shakespearedramer. Här finns en rad lysande skådespelare, men nöjet dämpas av att våldet är så våldsamt.

Otaliga gangster- och westernfilmer har hämtat inspiration från Shakespeare, Ibland helt öppet, som i den engelska *Joe Macbeth* (regi Ken Hughes 1955) och den italienska *Johnny Hamlet* (regi Enzo G Castellari 1968). Ibland mer fördolt som i den brittiska

My Kingdom (efter *Kung Lear*, regi Don Boyd, 2001) eller den amerikanska *Yellow Sky/Desperados* (efter *Stormen*, regi William Wellman 1948). Det finns dock anledning att mana till eftertanke – varje likhet behöver inte innebära en medveten påverkan. Vare sig inom dessa genrer eller andra.

Däremot är det uppenbart så att de stora framgångar som *Romeo & Juliet* (1996) hade bland tonårspubliken fick flera Hollywood-bolag att satsa på Shakespeare-filmer i high school-miljö. *10 orsaker att hata dig* (1999), *Get Over It* (2001) och *She's the Man* (2006) är komedier, medan Tim Blake Nelsons *O* (efter *Othello* 2001) är en smärtsam tragedi.

Text: Kent Hägglund

Shakespeare själv på film

William Shakespeare själv förekom första gången på film 1907 i *Shakespeare écrivain "La mort de Jules Cesar"*. Där gestaltade filmpionjären Georges Méliès skalden: drabbad av skrivkramp somnar han och drömmer om mordet på Caesar. I *Les amours de la reine Elisabeth* (1912) gratulerar drottningen Shakespeare efter premiären på *Muntra fruarna i Windsor*. Många scener i den brittiska *The Life of William Shakespeare* (1914) spelades in i Stratford-upon-Avon. *Master Shakespeare, Strolling Player* (USA 1916) skojade med den moderna teorin om att Francis Bacon skrivit pjäserna. Den kvinnliga huvudpersonen är Baconian. Hon flyttas bakåt i tiden, blir kidnappad av Bacon, men räddas av Shakespeare!

I DEN BRITTISKA *Immortal Gentleman* (1935) träffar Shakespeare några dramatikerkollegor på ett London-vårdshus. Folk som går förbi på-

Looking for Richard och Time flies på www.amazon.co.uk

minner honom om rollfigurer i hans pjäser. I *Time Flies* (England 1944) reser några varitétéartister med tidsmaskin till drottning Elizabeths tid. De träffar henne och Pocahontas, men också (i förbifarten) William Shakespeare.

I en brittisk-italiensk *Romeo och Julia* från 1954 framför John Gielgud prologen, nödtorftigt maskerad som Shakespeare.

Kavalkadfilmen *The Story of Mankind* (USA 1957) skildrade mänsklighetens historia, med ett otal stjärnor i småroller. Bland dem var Reginald Gardiner som barden från Avon. I slutet av 1960-talet lär Warner Brothers haft planer på en påkostad musikalfilm om Shakespeares liv, men den blev aldrig av.

Gwyneth Paltrow och Joseph Fiennes i *Shakespeare in Love*

Al Pacinos *Looking For Richard* (I väntan på Richard 1996) visar två gånger William Shakespeare, som sitter i en liten teatersalong och ser missnöjd ut. Att döma av en stillbild är skalden mer tillfreds som liten rollfigur i (den ryktesvis mycket äckliga) porrfilmen *Tromeo and Juliet* (USA, samma år).

1998 KOM SHAKESPEARE IN LOVE, där William är huvudperson i en mycket bra film. (Kolla dock gärna Shakespearesällskapets hemsida om vad som är sant och vad som är falskt. Och bli inte förvånad om du blir förvånad!)

IDAG ÄR DVD-UTGÅVOR AV FILMER ofta fullproppade med olika typer av extra material, inte minst scener som klippts bort. Men mer är inte alltid bättre. Engelskprofessorn Tony Howard (vid universitetet i Warwick) skriver i höstnumret av tidskriften *Around the Globe* om hur han beundrade mycket i Franco Zeffirellis *Romeo och Julia*-film, när han såg den vid London-premiären 1968. Men han störces så mycket av hur svårt 17-årige Leonard Whiting och 15-åriga Olivia Hussey hade att hantera Shakespeares vers att han bestämde sig för att aldrig se filmen igen. Många år senare såg han den ändå

Olivia Hussey och Leonard Whiting i *Romeo och Julia*

på tv och fann att den var en helt ny upplevelse. Franco Zeffirelli hade kortat ned den från 152 minuter till 132. Bland annat hade Julias monolog innan hon tar drogen som gör henne skendöd minskats till en enda versrad. Enligt professor Howard har detta gjort filmen mycket starkare och mer gripande.

Text: Kent Hägglund

Svenska Shakespearefilmer

Den första svenska filmen med Shakespeareanknytning var troligen *Erik XIV*, som gjordes 1928 till studentkarnevalen i Lund. I den åker kungen till England för att fria till drottning Elizabeth. Han träffar även Shakespeare och blir förebild till *Hamlet*. I verkligheten brevväxlade Erik faktiskt med drottningen, och avseglade på en friarresa 1561. Den avbröts dock av stormar. Och Shakespeare föddes inte förrän 1564. Denna ovanligt ambitiösa spex-film – man hyrde professionell inspelningsutrustning – var en parodi på 1920-talet många kostymfilmer.

Mer seriös var Gustaf Molanders *Det brinner en eld* (1943). I den sätter Nationalteatern i ett ockuperat land upp *Som ni behagar*. Inga Tidblad spelar aktrisen som gör Rosalind, och man får se henne framföra epilogen. Filmen hyllades av de svenska kritikerna, men när den fick premiär i Norge fördömdes den för att den gav en så idylliserande bild av okkupationen.

Göran Genteles *Leva på hoppet* (1951) skildrar en grupp teaterlever som på en båtturné längs Göta kanal framfören egen pjäs. Innan turnén kommit igång finns en episod när några av dem sitter på Dramatens tredje rad och tittar på en repetition. Scenen syns aldrig, men man hör att det är *Romeo och Julia* som repeteras. När männen i gänget mot slutet av turnén i fyllan och villan förolämpar borgmästaren i Marstrand, lyckas de beveka honom genom att lova att spela *Hamlet* på Marstrands fästning nästa sommar.

I Hasse Ekmans *Den store amatören* (1958) är Martin Ljung en teateramatör som repeterar och spelar *Othello*. Allan Edwall gestaltar i *Fanny och Alexander* (regi Ingmar Bergman 1982) en teaterdirektör som avlider

när han repeterar vålnaden i *Hamlet*. Därefter börjar han spöka. I samma film framför Gunnar Björnstrand narren Festes slutsång ur *Trettondagsafton*.

Per Åhlins tecknade *Resan till Melonia* (1989) är en variant av *Stormen*. *Macbeth* (regi Per Landin 2004) är en filmatisering av en samisk uppsättning på Ice Globe. Den visades på några biografier, men även på tv.

Suzanne Ostens *Wellkämm to Verona* (2006) handlar om en uppsättning av *Romeo och Julia* på ett äldreboende.

Text: Kent Hägglund

Shakespeare på film genom åren

Den första Shakespeare-filmen spelades in 1899. Filmmakare filmade av en scen ur Herbert Beerbohm Trees uppsättning av *King John*, på Her Majesty's Theatre i London. Det gjordes utomhus – den tidens film var inte tillräckligt ljuskänslig för att filma inne på teatern. Längre stod det i filmhistoriska böcker att denna korta film visade hur kungen signerar Magna Charta. Men när den återupptäcktes på Nederländernas filmmuseum på 1990-talet visade den sig innehålla kungens dödscen.

År 1900 förevigades den franska teaterstjärnan Sarah Bernhardt i fäktscenen från *Hamlet*. Hon hade spelat rollen på scen många gånger. Det här var en tidig ljudfilm. När den visades på Paris-utställningen samma år ackompanjerades bilden av synkroniserade fäktljud på fonografrulle. Sådana här tidiga filmer gjordes i en enda tagning, med stillastående kamera.

1908-12 GJORDE USA-BOLAGET Vitagraph ett dussintal mer avancerade Shakespeare-filmer, där innehållet i en pjäs återberättades på 10-15 minuter. För att hindra piratkopiering sattes bolagets logotyp in här och var i scenografin – den fanns till exempel över Juliets sång. I *Julius Caesar* (1908) fick romarna trikåbyxor – bolaget visste att en del censorer förbjöd filmer med nakna ben.

Under 1910-talet kom längre och mer ambitiösa filmer i USA, England, Frankrike och Italien. Italienarna var särskilt förtjusta i att filmatisera de pjäser som utspelas i deras land – 1910 gjordes en *Köpmannen i Venedig* på plats i den staden.

TYSKLAND HADE EN STORHETSTID på 1920-talet, med bland annat Svend Gades *Hamlet* (1920), i den är titelpersonen en kvinna (Asta Nielsen) vars kön av tronföljdsskäl döljs från födelsen. I *Köpmannen i Venedig* (Werner Krauss 1923) fick Jessica mer utrymme än Portia. Fri till Shakespeare förhöll sig också Carl Th Dreyers danska *Der var engang* (1921), där *Så tuktas en argbigga* kombinerades med H C Andersens saga *Svinaherden!*

Douglas Fairbanks & Mary Pickford i *Så tuktas en argbigga*, 1929.

ARGBIGGAN GAV OCKSÅ UNDERLAG för den första långa ljudfilmen efter en Shakespeare-pjäsa, Den gjordes i Hollywood 1929, och var bara 68 minuter lång. Alla biintriger var borttagna och allt fokuserades på relationen mellan argbiggan Katarina och hennes tämjare Petruchio, De spelades av filmstadens hetaste äkta par: Mary Pickford och Douglas Fairbanks, och här var det faktiskt hon som tämjde honom.

Så tuktas en argbigga blev en publiksuccé, ändå dröjde det till 1935 innan ett Hollywood-bolag satsade på Shakespeare igen. Österrikaren Max Reinhardt var en av det tidiga 1900-talets stora teaterregissörer. Efter en storslagen uppsättning av *En mid-*

Filmaffisch från *Romeo och Julia* 1936

sommattsdrom på utomhusarenan Hollywood Bowl 1934 fick han erbjudande om att göra film av pjäsen. Han hade satt upp den på scen många gånger med start 1905, men filmmediet var nytt för honom. Efter att Warner Brothers sett de första tagningarna fick Reinhardt en medregissör: William Dieterle. Resultatet blev en mycket praktfull film, med James Cagney som Botten och 14-åriga Mickey Rooney som Puck.

1936 satsade Metro Goldwyn Meyer lika stort på sin *Romeo och Julia*. För att göra texten rättvisa satte man etablerade brittiska aktörer (verksamma i Hollywood) i de flesta rollerna. 46-åriga Leslie Howard var Romeo, 43-åriga Basil Rathbone Tybalt, 54-åriga John Barrymore Mercutio. På sitt sätt är filmen en påminnelse om hur det såg ut på teatrar förr: det var regel att väletablerade medelålders aktörer fick ta hand om stora tonårsroller. Filmen är vacker, men stel och utan nerv. Mest imponerar scenografin som drog hälften av jättebudgeten. *Romeo och Julia* gick med stor förlust och det dröjde 17 år innan något storbolag i Hollywood vågade sig på Shakespeare igen.

Joseph L Mankiewicz *Julius Caesar* (MGM 1953) hade en så mycket djärvare och klokare rollbesättning. James Mason (Brutus), John Gielgud (Cassius) och Marion Brando (Marcus Antonius) fick också utrymme att fördjupa sina rollgestalter. Producenten John Houseman, som hade arbetat mycket med Orson Welles både på teater och på film, hade stor del i framgången.

Welles själv hade redan 1948 fått göra en *Macbeth* på Republic, ett lågbudgetbolag. Bolagsdirektörerna gillade inte resultatet, och tog filmen från honom. Den klipptes ned från 105 minuter till 86, och dubbades om. *Othello* (1952) tog flera år att få färdig och detsamma gällde för *Falstaff* (*Chimes of Midnight* 1966). Welles filmversion av *Köpmannen i Venedig* blev aldrig klar, *Macbeth* återställdes 1980 i sin originalversion, men ägandeförhållandena till *Falstaff* är så oklara att den fortfarande är svår att hitta på dvd.

I STORBRIANNIEN SPELADE Laurence Olivier 1936 Orlando i en filmatisering av *Som ni vill ha det*. År 1944 regisserade han och spelade huvudrollen i *Henrik V*. Detsamma gjorde han i *Hamlet* (1948) och i *Rickard III* (1956). Hans tre egna filmer var konstnärliga framgångar och gav hyggligt med vinst. Ändå lyckades Olivier aldrig hitta finansierare till den Macbethfilm han drömde om att göra.

Italienaren Franco Zeffirelli *Så tuktas en argbigga* (1966) och *Romeo och Julia* (1968) var så framgångsrika hos kritik och publik att det borde öppnat för fler Shakespeare-filmer av honom. Så blev det inte, i alla fall inte förrän han gjorde en fin filmversion av Verdis opera *Otello* (1986) och en sevärd *Hamlet* (1990).

Olivier, Welles och Zeffirelli hade sin grund inom teatern. Flera andra scenregissörer har också gestaltat Shakespeare på vita duken. Peter Hall gjorde 1969 en ojämn men stundtals briljant *En midsommarnattsdröm* med ett pärlband av lysande skådespelare: Judi Dench, Ian Holm, Helen Mirren, Ian Richardson, Diana Rigg, David Warner, med flera. Filmen byggde på Halls uppsättning av pjäsen på Royal Shakespeare Company i Stratford 1962. Samma år satte Peter Brook upp *Kung Lear* där, med Paul Scofield. Den uppsättningen var basen för en filmversion som Brook gjorde 1971. Tony Richard gjorde 1969 en film av sin *Hamlet*-uppsättning på Roundhouse i London: Nicol Williamson gjorde titelrollen, Anthony Hopkins Claudius och Michael Pennington Laertes.

Kung Lear på ryska (Kozintsev, 1970)

Orson Welles *Falstaff* (*Chimes of Midnight* 1966)

CHARLTON HESTON HADE 1950 spelat Marcus Antonius i en lågbudget-*Julius Caesar*. 20 år senare upprepade han rollen i en påkostad film, där John Gielgud gjorde *Caesar*. 1972 regisserade Heston *Antonius och Kleopatra*, och tog även här hand om Antonius roll. Roman Polanskis *Macbeth* (1971), fick mycket hän för att den finansierats av Playboy, men var en svart och originell tolkning av pjäsen.

I Sovjetunionen gjordes några fina Shakespeare-filmer i det kulturella tövädret efter Stalins död, Sergej Jutkevitch gjorde en stark *Othello* (1955). Grigorij Kozintsev regisserade en lysande *Hamlet* (1964) och en omskakande *Kung Lear* (1970).

29-årige Kenneth Branagh hade haft stora framgångar som Shakespeare-aktör och regissör, när han 1989 gjorde film av *Henrik V*. Den och hans *Mycket väsen för ingenting* (1993) var så framgångsrika hos publiken att de banade väg för många andra. 1990-talet blev decenniet då det gjorts flest stora Shakespeare-filmatiseringar: Richard Loncraines och Ian McKellens *Rickard III* (1995), Oliver Parkers *Othello* (1995), Al Pacinos *Looking for Richard* (1996), Trevor Nunns *Trettondagsafton* (1996), Baz Luhrmans *Romeo + Julia* (1996), Julie Taymors *Titus* (1999). Två stycken *En midsommarnattsdröm*: Adrian Noble 1996 och Michael Hoffman 1999.

ENGELSKPROFESSORN SAMUEL CROWL har faktiskt lanserat begreppet "The Kenneth Branagh Era", för att beskriva 1990-talets Shakespeare-filmer.

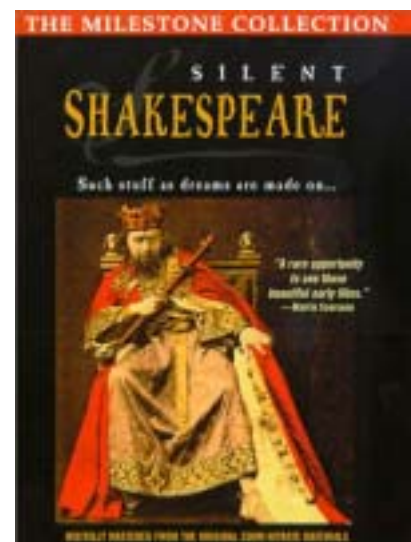
Branaghs egen *Hamlet* (1996) fick dock kritik för att den var för lång, hans *Love's Labour's Lost* (2000) för att den var för kort och för att så mycket av Shakespeares dialog hade ersatts med amerikanska 30-tals-schlagers, Den sistnämnda blev ett publikfiasko och Branagh som hade planerat att börja spela in *Som ni vill ha det* redan år 2000 fick problem med finansieringen av den. Inte förrän 2006 låg den klar, och den har aldrig kommit upp på bio i Sverige. Däremot har den visats på en av de mindre tv-kanalerna här. Och den finns att få tag i på dvd.

DVD – OCH INNAN DESS VHS – har förändrat situationen för älskarna av Shakespeare-filmer. Det var annorlunda förr. Jag minns hur fascinerad jag blev av några stillbilder jag såg som tonåring. De var från *En midsommarnattsdröm* (1935) och jag greps av en stor längtan efter att få se filmen. Sedan dröjde det flera decennier innan jag fick se den på Cinemateket i Stockholm. Idag går de flesta filmerna att få tag i för hemmabruk. Till och med *King John* (1899) och den italienska *Köpmannen i Venedig* (1910) finns med andra stumfilmspärlor på en utgåva från British Film Institute, kallad *Silent Shakespeare*.

Och medan filmhistoriker förr fick lita till minnet (det är därför man hittar så många fel i äldre filmböcker) så är det idag möjligt för vem som helst att titta och kontrollera.

Text: Kent Hägglund

¹ Kan ses på Youtube (Bernhardt Hamlet)

Silent Shakespeare. Scener ur sju pjäser 1899-1911. 88 min.

Olika typer av filmer kring Shakespeare

Den amerikanske engelskprofessorn Kenneth S Rothwell har ägnat sig åt Shakespeare på film i decennier. I boken *A History of Shakespeare on Screen* konstaterar han att det finns två slag av Shakespeare-filmer: filmatiseringar och avläggare.

I filmatiseringen håller sig filmmakarna till intrigen och texten i en Shakespeare-pjä. Den kan vara mer eller mindre trogen mot originalet. I ena ändan finns till exempel Stuart Burges *Othello* (1965). Den är en avfilmning (för biobruk) av en uppsättning på National Theatre. I den andra ändan hamnar Peter Greenaways *Stormen* (1991), där bildspråket och intrigen är uppbrutna och John Gielgud som Prospero ger röst åt alla rollfigurerna. Oliviers, Zeffirellis och Branaghs filmer hamnar på olika platser på skalan mellan dem.

Avläggarna har det gemensamt att de inte är texttroga. Rothwell delar in dem i sju kategorier:

Shakespeare in love finns bl.a på www.discshop.se

1) OM-KONTEXTUALISERINGAR, där handling och figurer i en pjäs flyttas över till en annan miljö. Exempel är spagetti-western *Johnny Hamlet*, gangsterfilmen *Joe Macbeth*, nutids-dramat *O* (från *Othello*), college-komedin *She's the Man* (*Trettondagsafton*).

2) SPEGELFILMER, som utspelas bakom kulisserna under en Shakespeare-uppsättning. Teaterfolkets personliga relationer speglar den pjäs som ska spelas. Exempel är *Dubbelliv/A Double Life* (*Othello*), *Get Över It* (*En midsommarnattsdröm*), *Det brinner en eld* (*Som ni vill ha det*).

3) MUSIKFILMER. Dit räknas både musikalerna och filmversioner av operor som bygger på Shakespeare-pjäser. Exempel på det förra är *West Side Story* och *The Boys from Syracuse* (1940, *Comedy of Errors*), *Kiss Me Kate* (*Så tuktas en arbigga*).

4) KAVALKADER, där man inom ramen för en berättelse får se snuttar ur flera pjäser. Exempel: *Prince of Players* (som handlar om den amerikanske 1800-talsaktören Edwin Booth), *Shakespeare in Love*.

5) PARASITER. Filmer som handlar om någonting annat, men där man stoppar in citat från Shakespeare för att uppnå en viss effekt. Ett exempel är Arnold Schwarzenegger som Hamlet i en drömsekvens i *Den siste actionhjälten*. Ett annat är *Star Trek 6: The Undiscovered Country*, där en rymdamiral från en fjärran galax säger: "You have never experienced Shakespeare until you have heard him in the original Klingon".

6) ANIMATIONER. Tecknade filmer som *Lejonkungen* eller *Resan till Melonia*; samt dockfilmer som Jiri Trnkas *En midsommarnattsdröm*.

7) DOKUMENTÄRER: Al Pacinos *Looking for Richard*, m fl.

De här kategorierna täcker inte allt, och en del filmer passer in under fler kategorier. *Get Over It* skulle lika gärna kunna stå under musikfilmer, *Kiss Me Kate* är också en spegelfilm. Detsamma gäller för *Shakespeare In Love*. Osv. Ändå är Kenneth S Rothwells modell användbar när vi försöker förstå varför olika filmer fungerar som de gör.

Text: Kent Hägglund

Smakprov ur många av filmerna kan ses på www.youtube.com. En hel del kan köpas i butik eller på www.ginza.se, www.cdon.se, www.megastore.se, www.discshop.se, eller på www.amazon.co.uk

Lejonkungen finns bl.a på www.discshop.se

Fler Shakespeare-filmer

På vår hemsida (www.shakespearesallskapet.se) har vi lagt ut en del tidigare publicerade artiklar om Shakespeare på film. Under "Artiklar" och "Shakespeare på film" finns följande artiklar att läsa:

- *Kung Lear* på film och video
- *En vintersaga* på film och video
- *Romeo och Julia* - en filmhandledning
- *En vintersaga* på film, TV och video
- *Mycket väsen för ingenting* på video
- *Mycket väsen för ingenting* En filmhandledning
- *Macbeth* på film i snö och is
- *10 orsaker att hata dig* (film som bygger på *Så tuktas en arbigga*)
- Sant och falskt i *Shakespeare in Love*
- Shakespeare bakom galler (internerna i USA sätter upp *Stormen*)
- *Henrik V* på burk
- Filmatisering av *Hamlet* - en reflektion
- Filmhandledning till Branaghs *Hamlet*.
- Filmhandledning till Baz Luhrmanns *Romeo och Julia*
- *Stage Beauty* (om teater i England på 1660-talet när männen inte längre ska spela kvinnorollerna).

RH

Några filmatiseringar

Macbeth, Så tuktas en argbigga, Hamlet, Romeo och Julia, Köpmannen i Venedig och Titus

MACBETH i regi av Roman Polanski (1971). Det är blod och våld och action. För många var denna film den första kontakten med Shakespeare, och jag minns vad jag själv tänkte när jag sett den: "Den var ju faktiskt väldigt bra!"

När jag ser samma film idag är det svårt att bedöma den. Jag tycker fortfarande om den och jag har med lyckat resultat visat den för andra som aldrig förut sett en pjäs av Shakespeare.

Macbeth är *alltid* bra för att den har något att säga, olika beroende på var man själv befinner sig och vilka erfarenheter man gjort. Framför allt kan man se hur lätt det är att trampa på andra för att nå egen framgång.

SÅ TUKTAS EN ARGBIGGA i regi av Zeffirelli (1967) med Elizabeth Taylor och Richard Burton i huvudrollerna handlar om hur Katharina kuvas, förtrycks och slutligen "tuktas" av sin make. Varken trevligt, roligt eller politiskt korrekt, men jag låter gärna *det* vara budskapet, i stället för att försöka få till någon krystad förklaring om att det tragiska slutet egentligen inte är så dåligt, att Shakespeare inte menade så illa. Jag låter filmen visa mig hur grisiga folk kan vara mot varann i ett förhållande, plus att jag blir mer intresserad av hur kvinnor hade det på 1500-talet.

HAMLET i modern version (2000) i regi av Michael Almereyda (Hamlet-Ethan Hawke, Ofelia- Julia Stiles).

Handlingen är förlagd till New York, och Hamlets far - tidigare VD för storföretaget Denmark Corporation - har blivit dödad ... av en orm! Berättelsen stämmer väl överens med originalet, om än i moderniserad form: Fadern kommer tillbaka som vålnad, Polonius blir skjuten, hans son Laertes fäktas (!) med Hamlet som slutligen skjuter sin farbror, sedan mamman dött av förgiftat vin. Att-vara-monologen får vi höra honom tänka fram bland actionfilmer i en videobutik.

Om Hamlet var lite udda redan innan, så betonas hans utanförskap av att han inte behärskar klädkoden i businessvärlden (se bild).

Martin Shaw som Banquo och John Finch som Macbeth i Roman Polanskis filmatisering av *Macbeth* från 1971.

ROMEO OCH JULIA i Zeffirellis version (1968), den första *Romeo och Julia* jag såg och tyckte om. Titelrollerna spelas av ungdomar, något som annars inte är det vanliga. Nu är filmen värd att se bara för den underbart gripande musiken av Nino Rota (som skrev musik till Fellinis filmer och till Coppolas *Gudfadern*). Zeffirelli låter sängen "A time for us" ackompanjera Romeo och Julias första möte. Samma musik spelas i den tragiska slutscenen och kan fortfarande röra till tårar.

KÖPMANNEN I VENEDIG med Al Pacino som juden Shylock (2004). Handlingen sägs utspela sig i Venedig 1596, och i en inledande text sägs att intoleransen mot judar på 1500-talet var ett faktum också i denna fördomsfria stad, att judarna var tvungna att bo i getton, att de inte fick inneha egendom och därför lånade ut pengar mot ränta, något som de 'religiösa fanatikerna' hatade dem för. Texten kan hjälpa oss att inte se pjäsen/filmen som antisemitisk, något som annars lätt sker när den sätts upp i en modern version (eftersom Shylock framställs i mycket dålig dager).

TITUS (1999) med Anthony Hopkins i titelrollen, bygger på *Titus Andronicus*, en riktigt otäck pjäs. Tamoras söner våldtar Titus dotter och stympar henne. Titus hämnas genom att döda sönerna och baka in dem i en paj som han bjuder Tamora på.

Pjäsen lär ha varit mycket populär på Shakespeares tid, och det säger en del om det samhälle han levde i, och om samhällen som många människor fortfarande lever i.

Filmen är inte otäck i så motto att den visar realistiska våldsscener, men ett citat ur *Stormen* skulle passa bättre i *Titus*: "Helvetet är tomt, alla djävlar är här!"

Själva pjäsen spelas sällan, i Sverige knappt alls. Teater Moment satte för några år sedan upp den i en moderniserad version under titeln *Titus Andronicus - pjäsen från helvetet*, i bearbetning av Andreas Boonstra och Pontus Stenshäll. Man anspelade på att vår värld är grym och menade att man hade hittat "en sjuk pjäs i en sjuk värld" och sa att "essensen av nuets vansinnigheter ligger som en fettallrande calzone i *Titus Andronicus*."

Text: Roland Heiel

Ethan Hawke som Hamlet, Diane Venora som Gertrude och Kyle MacLachlan som Claudius i Michael Almereydas *Hamlet*

Kung Lear med Ian McKellen nu på dvd

Trevor Nunn satte upp *Kung Lear* på Royal Shakespeare Company förra året. Därefter gick den på världsturné. Den verkar ha gjort stor succé att döma av recensioner världen över. Jag såg den två gånger i Stratford-upon-Avon och var imponerad.

Uppsättningen har spelats in på dvd och det känns som om ensemblen nu gör storyn ännu större rättvisa. Visst är det samma uppsättning, men sällan får man, under de knappa tre timmar filmen varar, intrycket av att detta är "filmad teater" i dess negativa betydelse. Här tas med närbilder och klipptechnik vara på dramatiken i pjäsen och fram träder en *Kung Lear* jag sällan har sett.

Filmen har engelsk text (för hörsel-skadade) men tyvärr ännu inte svensk. Ändå kan man få en god uppfattning av pjäsen (förutsatt att man känner till handlingen något så när). Här finns en nerv och en känsla som är obönhörlig.

Jag fäster mig vid Ian McKellens magnifika Lear: en fantastisk rolltolkning. En tyrann, en ynkelig far, änger-

Ian McKellen och Sylvester McCoy i *Kung Lear*. Foto: Manuel Harlan

full och ömkansvärd, en far som i sin förtvivlan önskar sin dotter samma behandling som han själv utsätts för. Han vill se henne ofruktosam, men han säger, att *om* hon skulle få ett barn "så må det bli ett olycksbarn, ett fräckt och onaturligt barn, ett plågoris

som gör att hennes unga hy blir rynkig och fårar hennes kind med tårefloder, så får hon känna värre än ett ormbett hur det är att ha ett hjärtlöst barn". Lear är här en riktigt tragisk figur, och så är också alla hans döttrar i den här uppsättningen.

Den store skurken och igångsättaren Edmund spelas övertygande och av Pete Winchester, och man finner sig sitta och fundera på hur man blir en sådan dubbelnatur. I första scenen hör han sin far prata om honom på ett förklenande och föraktfullt sätt. Fadern benämner honom "horunge" och säger att "jag har så ofta skämts för att kännas vid honom att numera är jag förhärdad." Och att "det var ett nöje att göra honom."

Text: Roland Heiel

Lear ska dela riket mellan sina tre döttrar, och ber dem säga vem som älskar honom mest. Goneril och Regan överdriver, medan älsklingsdottern Cordelia säger att hon älskar honom så mycket som sig bör. Lear gör henne arvlös. Hon visar sig vara den goda medan de två andra visar sig vara svekfulla.

Ran - en film (delvis) inspirerad av *Kung Lear*

Akiri Kurosawa har gjort filmer som *De sju samurajerna* (1954), *Blodets tron* (1957, bygger på Shakespeares *Macbeth*) och *Vägvisaren* (1975). Han har sagt att han fick idén till filmen *Ran* (1985) när han läste om Sengoku-eran, "de krigande staternas tid", en period i Japans historia mellan åren 1467 och 1568. Legender om krigsherren Mōri Motonari (1497–1571) ligger till grund för manuset, och Kurosawa har påstått att han inte var medveten om likheterna med *King Lear*, när han började filma. Han medgav dock att han under resans gång tog intryck av Shakespeares pjäs, och han har sagt att *Ran* är hans bästa film, hans livsverk.

Ran handlar om kejsare Hidetora som på sin ålders höst vill fördela sina ägor mellan sina tre söner. Han berättar att han vid 17 års ålder rustade sin borg till strid och att han sedan förde krig i 50 år, tills hela provinsen var hans. Han är nu 70 år och vill njuta av livet,

och utser sin äldste son Taro till klanens överhuvud, med makt över riket och hären. Själv ska han ha en eskort på 30 man samt behålla titeln kejsare. Bröderna Jiro och Saburo får Andra respektive Tredje borgen med tillhörande ägor. Taro ber fadern ompröva sitt beslut och säger att han

Tatsuya Nakadai som Hidetora i Kurosawas *Ran*.

aldrig kan ersätta honom, att han bett krigets gud att ta hans liv och låta fadern leva till hundra. Yngste sonen Saburo tycker att han smickrar. Hidetora predikar samarbete och sätter sönerna på prov genom att visa hur lätt de kan bryta av *en* pil men inte tre. Saburo bryter fräckt de tre pilarna mot sitt knä och kallar sin far för gaggig och tokig, säger att de lever i en värld där de lömska överlever. Det menar han att fadern borde veta, han som spillt så många människoliv utan medlidande. Saburo blir landsförvisad, och Hidetora menar att misstaget var att älska Saburo mer än någon annan.

Sedan går förstas allt åt pipan. Likheterna med *Kung Lear* är uppenbara. En narr finns med, liksom Tango, en motsvarighet till den gode Kent i Shakespeares pjäs.

Många har genom åren menat att *Ran* är ett mästerverk.

Text: Roland Heiel

Kris i Vadstena

13 december, 2008

TEATER PÅ GRÄSGÅRDEN har spelat teater i Vadstena varje sommar sedan 1996. Varje år, utom startåret och 1998, har man fått anslag från Kulturrådet. Den sista oktober i år fick teatern dock besked om att dess anslagsansökan för 2009 inte beviljats. Pontus Plænge, som är konstnärlig ledare för teatern på Gräsgården, berättar att det nu saknas 200.000 kronor för att man ska kunna genomföra sommarens planerade uppsättning av *Muntra fruarna i Windsor*.

– Vi har kontaktat Vadstena kommun och Regionförbundet Östsmå, och den 12 december träffade vi kommunalrådet och den högste ansvarige politikern i Östsmå. Det var ett bra samtal. De är mycket positiva till vår verksamhet och vill göra allt de kan för att rädda den.

– På kort sikt måste vi få fram 200.000 kronor – men samtalet kom

Lena Mossegård, Bert Rolfart och AnnaKarin Lindblad
Hirdwall i *Fyra Friares Fiasko* (2008). Foto: Mikael Grahm

faktiskt att handla mycket om lång sikt. Politikerna kommer att träffas igen redan nästa vecka för att gå igenom det här tillsammans, och de kommer att ta initiativ till ett möte med Kulturrådet, där representanter för kommun, region och oss kommer att delta.

Det här stödet gör att Pontus Plænge tycker att läget är relativt hoppfullt.

– Vi kan ju inte kontraktera några människor eller skriva på några hyreskontrakt. Men vi fortsätter att planera, så att vi kan trycka på "Go!" om vi får positivt besked. Men om inte den här akuta situationen löses, så måste vi lägga ner hela verksamheten.

Intervju: Kent Hägglund

Genom åren har man spelat följande:

1996 Romeo & Juliet
1997 Mycket väsen för ingenting
1998 Mycket väsen för ingenting
1999 Trettondagsafton
2000 Att tukta en argbigga
2001 Slutet gott! Allting gott?
2002 Richard III
2003 En midsommarnattsdröm
2004 Hamlet
2005 Förväxlingskomedin
2006 Köpmannen i Venedig/ Hamlet
2007 King Lear
2008 Fyra friares fiasko

–Blankversen lyfter och hjälper skådespelarna /Jane Friedmann

Jane Friedmann spelade fru Montague i *Romeo och Juliet*, på Stockholms Stadsteater 1983. Hon berättar att det var hennes make Göran O Eriksson som tog initiativet till att Stadsteatern skulle satsa på ett stort Elisabetaner-projekt, där flera pjäser sattes upp i samma grundläggande scenografi, med The Globe som förebild och med några få meters avstånd från scen till första bänkraden. *Romeo och Juliet* var den första uppsättningen där, den regisserades av Göran O Eriksson och han hade också gjort en nyöversättning av pjäsen. Tidigare hade han översatt *En midsommarnattsdröm* för sin uppsättning på Scenskolan i Malmö 1979.

– Göran tyckte själv att Karl August Hagbergs översättningar var utmärkta, men de var litet föråldrade. Görans tolkningar av Shakespeare gav skådespelarna ett naturligt och lättbegripligt sceniskt språk, samtidigt som han var trogen mot originalet. Han sade alltid att "mina översättningar kommer

väl att hålla i tio år ungefär". Teatrar- na vill fortfarande ha dem – men en dag dyker det naturligtvis upp nya Shakespeare-översättningar, eftersom språket hela tiden förändras.

JANE FRIEDMANN SÅG NYLIGEN EN föreställning där skådespelarna slarvade med blankversen:

– De tror att de ska vara så naturliga på scenen. Och att spelet blir bättre och mer "äkta" om de inte är så noga med versen. Men det är ju tvärtom! Blankversen lyfter och hjälper skådespelarna. Det är en njutning att tala blankvers på scenen.

NÄR JANE FRIEDMANN SKA NÄMNA SIN favorituppsättning av *Romeo och Juliet*, tar hon varken den på Stockholms Stadsteater för 23 år sedan eller Johan Falcks uppsättning på Göteborgs stadsteater 1961, där hon själv spelade Juliet, mot Tommy Berggren som Romeo. Nej, det är Katarina Wiedemanns iscensättning på Dramaten: Elverket år 2002:

– Den var så ljuvligt rolig och fysisk. Och så var den så vacker att se på. I jämförelse med den var det vi gjorde 1983 naturligtvis mer konventionellt.

Intervju: Kent Hägglund

Shakespeare och kärleken

Marcus Nordlund undersöker olika typer av kärlek i sju av Shakespeares dramer

Marcus Nordlund har skrivit boken *Shakespeare and the Nature of Love: Literature, Culture, Evolution* där han undersöker litteraturen ur ett evolutionärt perspektiv. Han ger sig i kast med att sprida ljus över kärlekens väsen. Han beskriver fyra olika typer av kärlek i sju Shakespearepjäser: förälskad kärlek i *Titus Andronicus* och *Coriolanus*, förhållandet mellan kärlek och plikt i *Kung Lear*, den romantiska kärleken i *Troilus och Cressida* och *Slutet gott, allting gott* samt svartsjuka i *Othello* och *En vintersaga*. Boken är ett svar på frågan om Shakespeares allmängiltighet. Marcus Nordlund menar att man under många år har hävdats att Shakespeare är ett universellt geni, att han beskriver människan precis som hon är.

Marcus Nordlund. Foto: Roland Heiel

– I 30-40 år har en del litteraturvetare hävdar motsatsen: Shakespeare säger inga allmänna sanningar om någonting, för det finns inget som är universellt hos människan, eftersom vi är en produkt av vår kultur. Min bok är ett försök att få en balans i den frågan, att se Shakespeare både som en människa och som en elisabetan: vad är gemensamt och vad är det som skiljer sig – kulturellt och individuellt?

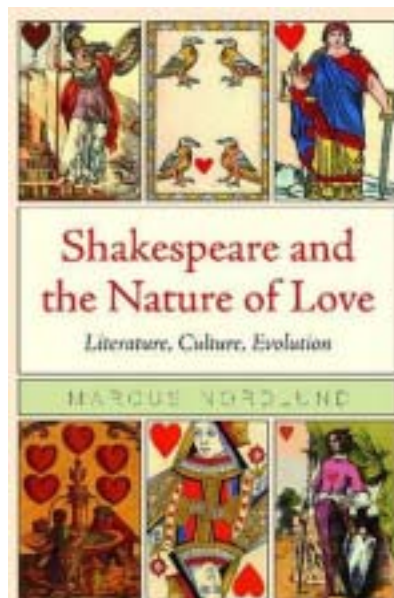
Marcus Nordlund hoppas att läsaren ska få en bättre referensram, så att det är mindre risk att man förvränger Shakespeare genom att ha felaktiga uppfattningar om hur historiskt präglad eller hur allmängiltig han är.

– Jag har i boken inriktat mig på kärleken. Behovet att älska är ett universellt fenomen, även om det tar sig olika uttryck i olika kulturer. Den romantiska kärleken tror jag är universell: människor världen över upplever, och har under lång tid upplevt, samma känsla av kärlek. På Shakespeares tid rädde dock absolut monogami: kärleken, och framför allt sexualiteten, reserverades för äktenskapet, och det var väldigt svårt att ta sig ur. Idag praktiserar vi i stället seriell monogami: vi går igenom flera förhållanden under vår livstid och vi är i någon mån är utbytbara. Idag handlar det mycket mer om den individuella njutningen. Vi värderar känsloupplevelsen mycket starkare. Då hade

man inte råd att inrätta sitt liv efter känslor. Idag har vi en tendens att identifiera oss med våra känslotillstånd.

Vi talar om *Slutet gott, allting gott*, där Helena vinner Bertram genom att lura honom till samlag. Bertram ska träffa Diana i mörkret men Helena går dit i stället, blir med barn och tvingar honom på så sätt att gifta sig.

– Idag tycker många med mig att Helenas agerande är omoraliskt. En del feminister tycker dock att enda anledningen till att vi tycker så är att hon är kvinna. De anklagar Bertram i stort sett för misogyni¹. Det är ingen

Marcus Nordlunds bok är på engelska och kan köpas på www.adlibris.se för 228 + 19 kr.

rimlig ståndpunkt, för antingen är ett beteende omoraliskt eller också inte. Han vill inte gifta sig med Helena, och att därifrån hävda att han fördömer kvinnor i allmänhet är helt orimligt. Men det finns också sympati för henne i pjäsen. Hon beskrivs som en fantastisk kvinna, men "kärleken är blind" och "allt är tillåtet i krig och kärlek". Man blir mindre moralisk när man är så driven av sina känslor. Det finns studier av hjärnan som visar att moraliska centran i hjärnan deaktiveras när man blir kär.

– Idag är vi mycket friare än på Shakespeares tid när det gäller relationer, men vi ska inte överdriva skillnaderna. Nästan alla kärleksrelationer i Shakespeares pjäser är mellan högt uppsatta personer, som var väldigt kringaskurna när det gällde val av partner. Men så var det inte för de flesta människor i det samhället; i lägre klasser hade man väldigt stor frihet att välja vem man ville gifta sig med. Att som Shakespeare själv gifta sig i 18-årsåldern var tidigt, lika tidigt som det skulle uppfattas som idag. Kvinnor väntade tills de var 25, och män till 30, för de var tvungna att jobba upp en ekonomi som tillät äktenskap. Många förblev ogifta, något som de själva ofta valde.

– Vi måste beskriva naturen, kulturen och oss själva så ärligt det går. När vi så har vår moraliska uppfattning, kan vi inte kopiera naturen och göra som djuren gör. Människan har längst fram i hjärnan "prefrontala barken" (se bild, sid. 19), där drifter kan regleras, något som är djupt mänskligt, och som vi, men inget djur klarar av. Och drifterna behöver inte alltid vara själviska. Modern darwinistisk forskning pekar på anlag för till exempel osjälviskhet.

– Vad gäller kärleken föräldrar/barn är det lite av en tragedi för dig som förälder att du alltid kommer att älska dina barn lite mer än vad barnen älskar dig. Och det är rimligt att det är så, det finns inbyggt i oss. På Shakespeares tid fanns en rad problem kring relationer föräldrar och barn. Det fanns idéer om att om

föräldrar kan göra sina barn lottlösa, så borde barnen kunna göra samma sak med sina föräldrar. Det fanns också en stark generationskonflikt i samhället, där den äldre generationen försökte kontrollera den yngre. Där har vi också ett exempel på ett biologiskt fenomen som får en speciell form i en specifik kultur. I *Kung Lear* kan vi se hur detta dramatiseras som en konflikt mellan kärlek och plikt.

– Shakespeare ger många bevis för att den gode Lear är senil, och de andra karaktärerna pratar om honom i sådana termer. Det är svårt att göra en moralisk läsning av pjäsen, eftersom han är sinnesförvirrad redan från början. Det så kallade "kärlekstestet" sker helt abrupt. Han har förberett att dela upp landet mellan dottrarna, och det känns som en nyck när han plötsligt frågar vem som älskar honom mest.

– Jag försöker i min bok tona ner moralismen kring Lear, och i stället visa hur utsatt man blir när man blir gammal, hur man kan ligga andra till last, och bristen på socialt skyddsnät, om man inte behagar sina barn. I Shakespeares samhälle var man utlämnad åt den yngre generationen, och där tycker jag den starkaste tyngden i pjäsen ligger.

MARCUS NORDLUND SKRIVER I SIN bok också om svartsjukan. *Othello* är en pjäs han ofta kommer tillbaka till.

– Svartsjukan är universell även om det har funnits teoretiker som hävdat att det finns kulturer där den saknas. Vad gäller *Othello* är försöken till förklaringar till hans svartsjuka helt felaktiga. Det är rentav en intressantare pjäs just för att vi *inte* kan få grepp om den. En populär förklaring till vad som driver Jago är att *Othello* är svart, men det finns inget stöd för det i texten. *Othello* tar upp tre tänkbara skäl till varför Desdemona skulle bedra honom: Han är svart, han är för gammal, eller han är inte värtalig. Sedan förkastar han alla tre skälen. Många kritiker har citerat det där men utelämnar det faktum att han själv förkastade skälen!

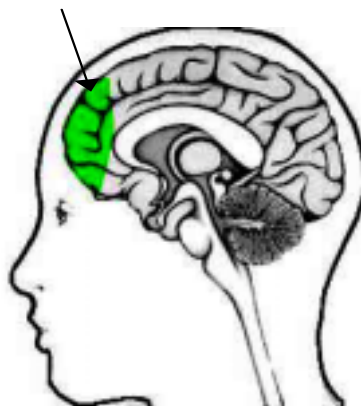
– Visst finns rasismen i pjäsen, men den yttras av bara av folk som har

något otalt med *Othello*: Jago har sina skäl, Brabantio är rasande för att *Othello* betett sig svekfullt, som har varit en älskad gäst i hans hem, men sedan har stulit hans dotter.

– Det är också tydligt i pjäsen att *Othello* är djupt medveten om hur älskad han är. Han vet sitt värde och människor pratar om honom som om de vore förälskade i honom. Han är den perfekta människan. När han sedan gör de hemskheter han gör, så frågar sig folk hur denna perfekta människa kan göra något sådant. Man kan på psykoanalytiskt sätt hävda att han hatar sig själv men förnekar det, men det kan man säga om precis allting. Och det måste finnas något i texten som ger oss anledning att tro att det kan vara på det viset.

– Jag för i boken fram en rad olika skäl till att det går som det går, och jag jämför med Leontes i *En vintersaga*: Både *Othello* och Leontes är högt uppsatta och har väldigt mycket att förlora, båda är tillsammans med en kvinna som de uppfattar som enastående och helt unik. Men trots dessa och andra skäl så kan vi inte förklara varför det bli så extremt. Vi måste förstå att vi i *Othello* inte pratar om "den mänskliga naturen" i allmänhet, utan vi pratar om *en* specifik människa, vars handlingar på dramatisk väg blir extrema för att vi ska engageras. Om Shakespeare hade konfronterat os med vardagssvartsjuka, så hade vi inte varit intresserade

Prefrontala barken

I prefrontala barken finns många av de förmågor som gör människan unik jämfört med "enkla" djur. Den används för planering, koncentrationsförmåga, organisering, arbetsminne och mycket av det vi uppfattar som rationellt. Den hjälper också till med medvetna funktioner som empati, självkännedom och förmåga till samarbete.

av pjäsen. Därför blir det missriktat att försöka hitta den där slutgiltiga förklaringen. Vi får så klart inte glömma Jago. Hans agerande är ju en kuslig studie i psykologisk manipulation. Han har en otrolig förmåga att ständigt placera *Othello* mellan tro och tvivel. Pjäsen handlar också om vårt behov av visshet och om våra försök att nå visshet.

– I *Othellos* fall finns ett överdrivet fokus på kulturella förklaringar, att det handlar om rasism, att det handlar om ett patriarkalt samhälle, men om man ser det ur en biologisk aspekt kan vi se att svartsjuka är något som har följt människan. Mänsklig svartsjuka är ett exempel på ett större fenomen som kallas "mate guarding" (partnerbevakning), som vi hittar i djurvärlden. Bland många arter är det viktigt att vem du parar dig med, och det är kanske också viktigt att din partner håller sig till dig. Våra drivkrafter förstår vi bara delvis själva, vi drivs av drifter som har vuxit fram under enorma tidsrymder, och det är inte troligt att vi förändras helt bara för att vår omgivning förändras. Och som alltid får man se det som ett samspel mellan gener och miljö.

– En vanlig förklaring till *Othellos* svartsjuka är att det är något fel på hans kärlek till Desdemona, att han behandlar henne som om han ägde henne, att han är egocentrerad, att han egentligen älskar hennes kärlek och inte henne. Men här har kritiker helt enkelt läst in en massa som inte finns i pjäsen. Och resten av kritiken, att han är för beroende av Desdemonas kärlek, bör kanske snarare riktas mot kärleken som sådan än mot *Othello*. Om man älskar någon romantiskt har man ju svårt att tänka sig en tillvaro utan personen ifråga.

– Att förfina vår förståelse för vad kärlek är, har ju rimligtvis en effekt för vår förståelse av litterära beskrivningar av kärlek. Om vi själva har en bättre förståelse, så kommer vi också att förstå texterna om kärlek bättre.

Intervju: Roland Heiel

Marcus Nordlund är docent vid engelska institutionen vid Göteborgs universitet

¹ hat eller starka fördomar mot kvinnor

Shakespeare just nu och framöver

Många svenska evenemang
kan bokas på www.ticnet.se

SVERIGE

MUNTRA FRUARN I WINDSOR

Dramaten, Stockholm
Regi: John Caird
Premiär 7 febr 2009
Börje Ahlstedt som Falstaff
08 08-66 556 100; www.dramaten.se

RICKARD III

1 2 3 Schtunk
2-4, 7-8 jan: Göteborg; 16-18 Jan: Västerås; 12 Febr: Ulricehamn; 16 Febr: Lund; 19 Febr: Kungsör; 21 Febr: Sala; 25-28 Febr: Uppsala; 1 Mars: Uppsala, 7 Mars: Linköping; 18 Mars: Mora
1 April: Tjörn; 29 April: Helsingborg
0708-98 67 14; www.schtunk.se

OTHELLO

Friteatern, Sundbyberg
i nyöversättning och bearbetning för årskurs 5-7. Premiär mars 2009. Turné.
Info och bokning 08-564 884 21
www.friteatern.se

SHAKESPEARE - den absoluta sanningen

1 2 3 Schtunk
15 jan: Höganäs; 11-12 febr: Jönköping
13 mars: Borås; 14-16 maj: Helsingfors
Manus: Roland Heiel och Lasse Beischer
0708-98 67 14; www.schtunk.se

UTE UR LEKEN - om Shakespeares alla d(r)amer

1 2 3 Schtunk
Manus: Roland Heiel & Josefine Andersson
Med Josefine Andersson och Maria Simonsson
24 Mars: Kalmar; 26 Mars: Kristianstad;
28 Mars: Skövde; 2 Maj: Falkenberg
0708-98 67 14; www.schtunk.se

MACBETH (Opera av Verdi)

Kungliga operan, Stockholm
Regi: Vilppu Kiljunen
21 febr-2 april
På italienska med textmaskin
08-791 44 00; www.operan.se

STRATFORD- UPON-AVON

ROYAL SHAKESPEARE COMPANY
0044 1789 403 403; www.rsc.org.uk

ROMEO AND JULIET

Regi: Neil Bartlett.
27 november 2008 – 24 januari 2009

THE TEMPEST

Regi: Janice Honeyman
14 februari – 14 mars 2009
Antony Sher som Prospero

THE WINTER'S TALE

Regi: David Farr
31 mars – 3 oktober 2009

AS YOU LIKE IT

Regi: Michael Boyd
14 februari - 14 mars 2009

JULIUS CAESAR

Regi: Gregory Doran
15 maj – 2 oktober 2009

LONDON

ROYAL SHAKESPEARE COMPANY
0044 1789 403 403; www.rsc.org.uk

PÅ NOVELLO THEATRE

000844 482 5135; Aldwych

HAMLET (utsålt)

Regi: Gregory Doran
3 december 2008 - 10 januari 2009

A MIDSUMMER NIGHT'S DREAM

Regi: Gregory Doran
15 januari - 7 februari 2009

THE TAMING OF THE SHREW

Regi: Conall Morrison
12 februari - 7 mars 2009

PÅ HACKNEY EMPIRE

291 Mare Street

OTHELLO

Regi: Kathryn Hunter
10 – 14 februari 2009, därefter turné

SOMMAREN 2009

SVERIGE

MUNTRA FRUARN I WINDSOR

Shakespeare på Gräsgården, Vadstena
Regi: Pontus Plaenge
0143-108 78; www.shpg.se

SOM NI VILL HA DET

Romateatern
Regi: Thomas Segerström
0736-54 40 30; www.romateatern.se

SYSTRAR - EN LEKTION I KÄRLEK

Torpa slottsteater (sydost om Borås)
www.torpaslottsteater.se
(mer info i nästa nummer)

The Globe

SOMMAREN 2009

THE GLOBE

0044 20 7401 9919
www.shakespeares-globe.org

ROMEO AND JULIET

Regi: Dominic Dromgoole
23 april - 23 august 2009

AS YOU LIKE IT

Regi: uppgift saknas
30 maj - 10 oktober 2009

TROILUS AND CRESSIDA

Regi: uppgift saknas
12 juli - 20 september 2009

LOVE'S LABOUR'S LOST

Regi: Dominic Dromgoole
25 september - 10 oktober 2009

Bokning av biljetter nästa säsong
uppsättningar på the Globe kan göras
från 14 febr 2009 på +44 20 7401 9919
eller på the Globes hemsida:
www.shakespeares-globe.org
Medlemmar i Friends of the Globe
kan göra förhandsbokningar redan
den 5 januari. Medlemmar (årsavgift
£38) får tidskriften Around the Globe).

SHAKESPEAREKURS I LONDON 17 – 20 juni 2009

Teater på the Globe * Föreläsningar om Shakespeare, om elisabetansk teater och om aktuell pjäs
Historisk vandring i Shakespeares fotspår * Guidad tur på Tower

Pris: SEK 2.800

(flyg och hotell ingår ej)

Föreläsningar på engelska och svenska av professor emeritus Don Mahan och av Roland Heiel, ordförande i Shakespearesällskapet

Läs mer på www.shakespeare.nu eller ring 073 800 50 60

Michael Hamory upptäckte Shakespeare

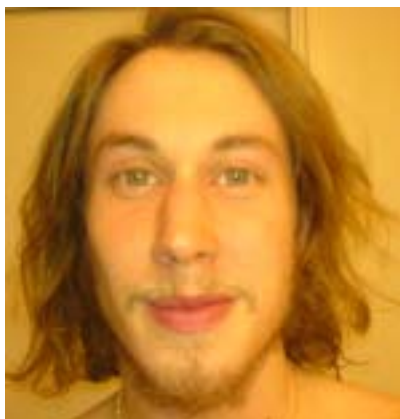
– Det var lite som att bli frälst

Michael Hamory går på Calle Flygares Teaterskola i Stockholm, där Erik Ehn, skådespelare på Dramaten, arbetar som lärare i scenframställning. Innan kursen kunde Michael ingenting om Shakespeare, men han upptäckte honom under kursens gång.

– Det var lite som att bli frälst. Vissa saker måste man *lära* sig uppskatta, man måste göra det i rätt sällskap. Shakespeare är en sådan sak, men jag tror att det för många människor inte sker bara genom att man går och ser en pjäs. För mig var det väldigt bra att sitta i en grupp och gå igenom texter, för att förstå innebörden, och på så sätt inse hur tidlös Shakespeare egentligen är. Jag tycker att han är helt genialisk.

UNDER ERIK EHNS KURS ARBETADE man med Shakespeares texter, främst med *Hamlet*, och man tittade på en del översättningar av att-vara-monologen.

– I kursen ingick hur man talar och skriver blankvers. För mig kändes det busenkelt att få till versen, så jag sa till Erik att det skulle vara kul att göra en egen översättning. Han tyckte det var en bra idé, så jag tog mig an utmaningen och kom på att det skulle vara kul att göra en "street-version". Privat använder jag inte den typen av slang som finns i texten, men jag be-

Michael Hamory. Foto: Privat

härskar den och förstår den. Jag är 26 år och lever delvis i den kulturen, och det är svårt att inte snappa upp sådant, särskilt som jag är intresserad av språk. Jag tycker det är kul att tjuvlyssna på folk när jag åker kommunalt, och där cirkulerar det här språket en hel del bland ungdomar.

MICHAEL HAMORY HAR INTE SETT mycket Shakespeare än, men han såg Staffan Valdemar Holms uppsättning av *Hamlet* på Dramaten nyss, där Erik Ehn för övrigt spelade Laertes.

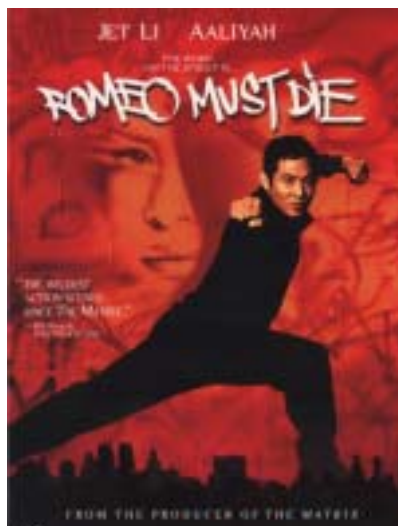
– Jag har också sett några filmatiseringar: två *Hamlet*, en med Kenneth Branagh och en med Mel Gibson. Och *Romeo och Julia* med Leonardo DiCaprio, som ju är väldigt modern, och där de dessutom talar blankvers.

Intervju: Roland Heiel

Michael Hamorys tolkning av att-vara-monologen

Dö? Eller leva? – Leva eller dö?
Är det respekt att chilla galet i en betongföroret så full av knas – eller splitta en brännare¹ med liemannen och hugga sig en plats på andra sidan?
Att dö – att slagga, liksom snitta bort allt tjafs och jidder plus allt fuckat shit som man känt sen dag ett – det är ett slut som man kan önska fett. Att dö – att slagga – Att slagga! Kanske flippa? – Det är knaset!
För vad slags flashbacks fås på andra sidan, när vi har cuttat bort vårt paja liv, det vet man inte. Och det är nog därför som livet blir en bieffekt av knark.
Vem pallade med livets jävla skit, de dryga bratzen, våldtäktsmannens flin, allt kärleksjidder, ajnas klanteri, allt pladder ifrån soc och de lavetter som delas ut av alla glidare – om man själv kunde smeta livets nota med en stilet? Vem skulle palla känka det livets skeva, tunga innehåll, om man inte var skraj för dödens häkte – en helskum efterfest vars baksmylla vi inte känner till – då backar vi och sväljer hellre lydigt livets piss än tar en okänd tripp utan försäkring. Så blir vi skakis av allt tänkande, så bangaren i oss kan växa fram av livets svåra frågors brist på svar och planer som vart viktigast av allt försvinner snabbt när allting kommer kring och kvar blir endast tomhet.

¹ splitta en brännare = dela en taxi

Asiatisk Shakespeare

Romeo Must Die är en film om en fejd mellan maffiafamiljer. Kung fu-kunnig pojke blir kär i flicka från fel familj. Han slåss osannolikt vigd och med stor framgång mot en stor mängd fiender. Lyckligare slut än i *Romeo och Julia*. I kinesiska *The Banquet* har kejsaren mördats, och änkan har gift sig med hans mördare – den nye kejsaren. Den mördade kejsarens son kommer för att hämnas. Känns historien igen? Även här finns osannolika slagsmåls-scener, som ibland kan föra tankarna till tekniken snarare än till handlingen.

Shakespeare i Sverige under 225 år

Vad hände år 1983, 1958, 1933, 1908, 1883, 1858, 1833, 1808 och 1783

FÖR 25 ÅR SEDAN (1983)

Det här var ett rekordår, med tio premiärer på Shakespeareuppsättningar – så många hade det aldrig spelats i vårt land. Det var också ett trendbrott – 1973-1982 hade det varit 40 Shakespeare-premiärer, 1983-1992 blev det 95 stycken. I februari startade Stockholms stadsteater sitt stora Elisabetaner-projekt, med *Romeo och Juliet* i ny översättning och regi av Göran O Eriksson. Det var en omtumlande föreställning och översättningen var genial. Redan till hösten användes den av Länsteatern i Örebro. På Stockholms stadsteater spelades också *Rosomas krig*, där *Henrik VI del 2 och 3* satts samman med *Rickard III* till en pjäs. På Unga Klara (en del av Stockholms stadsteater) regisserade Claes Lundberg *En vintersaga*, utifrån en idé som Anders Carlberg haft i sin radiouppställning 1976 (se SHAKESPEARE 4:2003 sid 5). Riksteatern spelade *En midsommarnattsdröm* och *Hamlet*. Den senare sattes också upp på Uppsala stadsteater. Stockholms Parkteater spelade *Tvillingarna* (*Comedy of Errors*), Blekingeteatern spelade *Mabeth*. Och på Regionteatern i Säfte tog sig samma ensemble som hösten 1982 framfört *Kiss Me Kate* sig an *Så tuktas en argbigga*. Utöver detta gästspelade Teater Sandino på Dramaten med *Romeo och Julia*, i spansk översättning av Pablo Neruda. Och på Malmö stadsteater var det urpremiär på Lars Johan Werles och Leif Söderströms opera *En midsommarnattsdröm*.

Ordfront gav ut Göran O Erikssons tolkningar av *Romeo och Juliet* och *En midsommarnattsdröm* i bokform. 1977 hade Rabén & Sjögren gett ut sex delar (av planerade 17) av Allan Bergstrands översättningar av Shakespeares samlade pjäser. Efter det avbröts utgivningen men nu kom del 7 och 8 på Atlantis förlag. Gunnar Sjögren (1897-1979) hade varit den store svenske Shakespeareauktoriteten på 60-talet och 70-talet. Detta år gavs 10 *Hamlet*-uppsatser av honom ut postumt på engelska, under titeln *Hamlet the Dane*.

I NUMMER 4 IEFJOL PÅSTOD JAG ATT 1982 var sista året som Riksteatern tog in en gästspelande brittisk teatertrupp med Shakespeare-föreställning. Men det stämmer inte. Hösten 1983 kom Watermill Theatre, med *Romeo and Juliet*.

I P D James detektivroman *Skallen under huden*, spelar anonyma hotelsebrev med otäcka Shakespeare-citat en viss roll. På engelska hade den kommit ut året innan och översättningen var gjord av Marianne Gerland-Ekeroth.

FÖR 50 ÅR SEDAN (1958)

Det gjordes bara tre professionella Shakespeareuppsättningar (snitt för 1950-talet var 4,3/år). På Skansenteatern regisserade Sandro Malmquist *En midsommarnattsdröm*, med Gio Petré som Puck (En kvinna i den rollen var det normala, det dröjde till 1969 innan en man spelade Puck i Sverige). Alf Sjöberg satte upp *Lika för lika* på Dramaten. Det var den tredje professionella uppsättningen av pjäsen i vårt land. Stadsteatern Norrköping-Linköping framförde *Rickard*

II, i regi av John Zacharias och Olof Widgren, den sistnämnde spelade också titelrollen. Pjäsen hade satts upp fyra gånger mellan 1863 och 1899, men detta är enda gången sedan dess. Folkparksteatern turnerade med *Kiss Me Kate*. Pojkar och flickor från den engelska skolan Haileybury gästspelade i Göteborg och Stockholm, med *Merchant of Venice*, regisserad av läraren mr Matthews.

I Hasse Ekmans film *Den store amatören* spelade Martin Ljung en amatörteaterälskande polis. Man fick se hur han repeterade och spelade *Othello*. (Ljung hade spelat Shakespeare på "riktigt", i en småroll i *Hamlet* på Cirkusteatern 1948. Och 1953 var han i en sketch distriktsmästare i *Hamlet*.) Sveriges Radio gav ut en bok som hette *Shakespeare Tonight*. Den hörde till en språkkurs ned samma namn. Natur och Kultur publicerade civilekonomen Gunnar Sjögrens första Shakespeare-bok: *Vår Othello neger? En midsommarnattsdröm* gavs ut som tecknad serie: Illustrerade Klassiker nr 64.

FÖR 75 ÅR SEDAN (1953)

Två professionella scenuppsättningar (snittet för decenniet var 2,5). Hälsingborgs stadsteater gav *Trettondagsafton*, i regi av Rudolf Wendblad. Det var läroverkslektorn Allan Bergstrands första översättning för en professionell teater – Wendblad hade sett en tolkning för gymnasister och kommit med beställning. *Trettondagsafton* spelades också av Uppsala studentteater och av Blancheteatern i Stockholm. Fast där döpte regissören

Per Lindberg om den till *April! April!* På Radioteatern framförde Gabriel Alw och Renée Björling Oberons och Titanias scener ur *En midsommarnattsdröm*. En trupp pojkar från den engelska skolan Haileybury gästspelade i Göteborg, Helsingborg, Malmö och Lund med *Hamlet*. Titelrollen hade deras lärare mr Matthews lagt beslag på. En Göteborgskritiker menade att det kändes litet konstigt med en *Hamlet* som var äldre än alla andra på scen,

Göran O Erikssons tolkningar av *Romeo och Juliet* och *En midsommarnattsdröm* från 1983 (här i pocketupplagor 2003)

men förmodade också att ingen av eleverna kunde ha klarat en så stor roll. På Dramaten gästspelade en tysk trupp med *Köpmannen i Venedig*. Denna spelades också av flickorna i klass VI (16-åringar) på internatskolan Tyringe Hjälpension i Hindås (Eleven som spelade Portia fick som vuxen en framgångsrik karriär som jurist). Under året publicerades också en översättning av den amerikanska puzzeldeckaren *X-tragedien* av Barnaby Ross (pseudonym för Frederic Dannay, Manfred Lee) som oftast skrev under namnet Ellery Queen). Huvudpersonen Drury Lane, är en gammal Shakespeare-skådespelare som blivit döv och som nu är en ivrig amatördetektiv.

FÖR 100 ÅR SEDAN (1908)

Knut Lindroths sällskap invigde Sandvikens nya teater, med *Hamlet*, från 1905. På repertoaren hade man också *Romeo och Julia* från samma år. I det nya Dramatenhuset spelades August Lindbergs uppsättning av *Kung Lear*, som hade haft premiär 1906 i teaterns gamla byggnad.

FÖR 125 ÅR SEDAN (1883)

Kungliga Teatern hade premiär på *En midsommarnattsdröm*, i ny iscensättning med nya kostymer. August Lindbergs första turnésällskap turnerade med *Hamlet* och *Rickard II*, som båda hade haft premiär året innan. Truppen drabbades av ett stort bakslag då 19-åriga Mia Hård dog i lungdot. Fyra år tidigare hade hon väckt stor uppmärksamhet med en scen ur *Kung John* på ett elev-uppspel, hos Lindberg hade hon bland annat gjort Ofelia. En annars mycket skämtsam och elak käsör skrev minnesorden:

*På andra sidan fälld ridå
Skall blygt och skönt och länge stå
Ett minne rent och ljuvt som få
Och viska tyst ditt namn.*

Litteraturocenten Henrik Schück (1855-1947) utkom med *William Shakespeare, hans lif och verksamhet*.

FÖR 150 ÅR SEDAN (1858)

Dramaten hade premiär på *Macbeth* och spelade fortfarande *Othello* från 1857. Carl Gustaf Michals sällskap hade *Hamlet* på repertoaren.

Teatern i Christianstad.

Måndagen den 30 April 1883, kl. 7—omkr. 11 e. m

HAMLET.

Sångspel i 5 akter (afslutadt i 9 tablåer af Shakespeare)

Personerna		Spelad af Herr G. Hård.
Cladius, kung af Danmark		Frisken Stenborg
Gertrud, drottning af Danmark		Herr A. Lindberg
Hamlet, den före konungens son, Claudio kungens		Herr Valborg
Polonius, kanslieförre		Herr Lindboms
Laertes, hans son		Frisken Hård
Ophelia, hans dotter		Herr Axelsson
Vilvaldes af Hamlets fader		Herr Berlin
Horatio, Hamlets vän		Herr A. Hård
Hanskrantz,	} skådespelare	Herr Lindberg
Gyldenstern,		Herr Brück
Quick,		Herr Sandgren
Marcellus / officerare		Herr Hågs
Bernardo /		Herr Malström
En post		Herr Hågs
Första / skådespelare		Herr R. Lindberg
Andra /		

Höfdefrån, kostymer, skådespelare m. fl.

FÖR 175 ÅR SEDAN (1833) Den 7/1 framförde ett tyskt sällskap på Teatern vid Sillgatan i Göteborg *Liebe kan allés* eller *Die bezähmte Widerspenstige*. Det var en tysk version av *Så tuktas en argbigga*. Det var första gången någon av Shakespeares komedier spelades i vårt land. Det dröjde 20 år

till innan något av hans lustspel framfördes på svenska. J Wahlbergs sällskap turnerade med *Hamlet*.

FÖR 200 ÅR SEDAN (1808)

Carl Lindegrens *Skyddsängeln* spelades på Djurgårdsteatern utanför Stockholm. Rollfiguren Walpole citerar Shakespeare: "Jag är inte heller vidskeplig, herr Markis! Men jag tror ändå med vår Shakespeare, att mycket finns mellan himmel och jord, varom vi i vår filosofi icke en gång kunnat drömma". Lindegren (1770-1815) lät ofta rollfigurer citera Shakespeare. I andra texter stoppade han in små verser han påstod var Shakespeare-citat, men som han skrivit ihop själv!

FÖR 225 ÅR SEDAN (1783)

Den 25/11 spelade Johan von Blancs sällskap *Romeo och Julia* på Teatern vid Sillgatan i Göteborg. Med all säkerhet använde man en översättning av Jean-Franpois Ducis franska version av pjäsen. Boutet de Monvels franska trupp spelade densamma på turné, bland annat på de kungliga lustslotten. Pjäsen till och med trycktes på franska.

August Lindberg som Hamlet.

Text: Kent Häglund

friteatern *nytt*

EXTRA

FALSKA RYKTEN BLEV HANS FALL OTHELLO GRUNDLURAD

“Jag vill veta. Jag vill ha bevis!”

Othello för åk 5-7 Premiär våren 2009

Ett rykte är bara ett rykte. Ändå tenderar vi att ta det för sanning till motsatsen bevisats.

Ryktesspridning har alltid funnits, men med hjälp av internet och mobiltelefoner kan den idag få så mycket större proportioner och därmed konsekvenser. Vad händer när ett rykte tar fart? Hur många bryr sig om att ta reda på hur det egentligen ligger till och vilka konsekvenser kan spridningen av falska rykten få?

Om detta eviga och ständigt aktuella tema berättar Shakespeares klassiska drama Othello, här i nyöversättning och bearbetning av Niklas Hald.

Till föreställningen hör en omfattande lärarhandledning för att inspirera till ökad nyfikenhet på pjäsens tematik. Vi använder oss av olika värderingsövningar och enkla dramaövningar, såväl som skrivövningar och samtal/diskussioner med den gemensamma teaterföreställningen som grund.

För mer information & bokning,
kontakta våra producenter:
08-564 884 21, ung@friteatern.se
Anki Persson 070-618 04 60
Erika Häll 070-648 78 73

friteatern.se